

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt
des Bundes
zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.

Річна передплата вносить 15 К., 15 Мар., 3 Дол., 6 рублів,
піврічна 8 К., 3 рублі, квартальна 4 К. 50 сот., 1-75 руб.

Ціна сього числа 40 сот., 15 коп.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в ніяку переписку.

Редагує Комітет.

Видає і відповідає за редакцію: Микола Троцький.

Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 19.

Адміністрація: Tür 6. Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

III. рік. Ч. 56.

Відень, 17 вересня 1916.

Ч. 116.

Роковини українського оружного чину.

Коли перегуде понад українською землею шалена воєнна заверюха з її всіма страхіттями та знищеннями, страшнішими від тих, що принесло українській землі татарське лихоліття, тоді вересень стане місяцем національних урочистостей по всій українській землі. А характер тих урочистостей залежатиме від тих обставин, серед яких прийдесть ся жити українському народови по війні хочби на найменшій клаптику української землі. Коли війна зродить для нас крапці умови життя ніж ті, які були до війни, тоді вересневі урочистости не тільки будуть висловом глибокої пошани для памяти героїв, але й стануть святами щораз нових ступнів на шляху до повної волі українських народніх мас. Коли-ж доля зачпить собі з наших змагань і не винагородить нас за ріки української крови, пролітої на полях боїв, за тюрми, шибениці, бездонні терпіння й небувалі знищення українського культурного й економічного дорібку, українських нив, за зрівнання з землею українських сіл і міст, — тоді роковини українського оружного чину понесуть у найдаліші закутки української землі гасла найнемилосерднійшої і найбезогляднійшої національної війни за визволення українського народу в цілости чи частини з московської неволі.

Вересень не буде звичайним місяцем для українського народу в будучині. Дня 3 вересня 1914 р. зложила добровільна мілітарна організація українського народу присягу, що віддасть навіть своє життя в бою з військами держави, яка не додержала Переяславського договору та з колишніх вільних горожан Європи силкувала ся зробити гельотів і погній московської культури. Дня 10 вересня вирушила в поле, а 28 вересня одержала огнєве хрещення перша сотня Українського Січового Війська, здобуваючи від ворога вози з муніцією. І потім виходили в поле сотня за сотнею та відвагою, витривалістю, ідейністю здобували собі признання і честь українському народови. А стрілецька літопись записує по Комарниках битви під Хоростковом, на Лисім Верху, під Дрогобичем, Добровлянми, на Веречках, під Синевідськом, на Ключі, на Комарницькім, під Тухолькою, на Довбуші, під Підполозем (Везирсаяш), Зуго, Вишковом, на Маківці, під Болеховом, Калушем, Викторовом, Галичем, Семиківцями, Тустанем, над Золотою Липою, над горішньою Стрипою і бої в часі останньої російської офензиви, передовсім сполучені з великими втратами бої в перших трьох днях вересня сього року.

Сотворенням Українського Січового Війська вступив український народ на новий шлях здобування належних йому прав. Не просьбами й пониженнями, а силою рішив український народ здобувати те, що йому належить ся, бодай, аби краще могли жити грядущі покоління, коли нам судило ся серед невинних терпінь коротати своє гельотське життя на цілім просторі української землі. Або повне життя, або смерть. А славна смерть краща від нужденного животіння — отсе ідея кожного українського борця.

За своє посвяченне зачали збирати новітні Запорожці похвали звідусіль: кілька разів з признанням про їх героїства згадали звіттовлення австро-угорського генерального штабу, ім висловив признання начальний полководець австро-угорської армії архикнязь Фридрих, кілька разів гостив у них і декорував відзначених сам його Високість наслідник австрійського престолу архикнязь Карло Франц Йосиф, відзначення посипали ся і з австрійського і з німецького боку, появили ся статі по ріжних європейських виданнях, а в українського народу душа зачала перероджувати ся: в ній місце покірливости долі зачала займати свідомість потреби боротьби аж до успіху, боротьби зорганізованої, гуртової.

І коли знати ті всі перешкоди, тоді щойно можна зрозуміти тернову дорогу, яку перейшло наше Стрілецтво.

З твердою певністю, що не принесете неслави чести українського народу, складає український народ Вам, Герої, щире подяку за дотеперішні труди, чини, терпіння й жертви та вірить, що ніякі провокації, звідки вони ні походили-б, не зведуть Вас з дотеперішнього шляху героїської боротьби за крапу долю розбитого кордонами українського народу, вислів єдності та змагань якого Ви представляєте.

Поляки й Українці.

(З приводу брошури д-ра Тадея Стан. Грабовеского* „Ruś-Ukraina a rządu rosyjskie“).

Сучасна війна принесла між иншим і нову велику літературу — літературу поневолених народів, позбавлених можности самостійного національного розвитку та своєї державности, про котрі до війни Европа або цілком не знала, або свідомо їх промовчувала. Сею війною покористувалися ті народи й виступили з своїми болями та кривдами перед широким громадянством. Виступили передовсім народи, топтані російським царатом, отже Грузини, Татари, Литовці, Лотиські, Білорусини, Поляки й Українці, а далі Ірландці, Албанці, Вірмени, а навіть мешканці далекої Індії. І перед очима культурного світа розплилося велике море горя сих народів. Покористувалися сею війною і малі народи, що мають свою державну самостійність, але котрих Европа дуже мало або й цілком не знала.

З великою літературою виступили й Поляки. Стільки літ вони чекали на ту годину, що має їм принести волю, й стільки вони перетерпіли під царським режимом, що матеріалу в них було доволі. В тім морі нових газет, брошур і книжок, що обговорювали всі питання, які торкаються ся будучого устрою Польщі, найшла ся на жаль тільки одна однієнька брошура, що віднесла ся по людськи до своїх найблизших сусідів-Українців. У Кракові вийшла тепер брошура лектора краківського університету д-ра Тадея Станислава Грабовеского п. з. „Росія як опікунка Славян“, а властиво її перша серія „Русь-Україна й російська управа“. Ся брошура се два відчити виголошені автором у Цейтунку в маю 1915 р. У вісьмох розділах сеї брошури оповідає він історію українського народу від самого його початку аж до останніх хвилин, а передовсім займається історією відносин Росії до України. Починає від переяславського договору, при чім виразно зазначає, що Хмельницький і козаки хотіли використати Москву тільки, щоб увільнити ся зпід „польського“ (знаки наведення автора) ярма, натомість Росія уважала Україну своєю будучою добичю, котру треба проковтнути. Розпочала ся довга боротьба між сими двома народами, що скінчила ся невдачею України. Її вищі верстви винародовили ся, українську мову вигнано з уряду, з церкви та школи і зіпхано до ролі московського діалекту. Російський царизм знищив безмілосердно всю політичну самостійність України. По тій програній дальша руїна поступає вже в приспішенім темпі. Катерина Велика накидує панщину вільному українському народови, українське письменство й українська мова підпадають під ще більший терор і мертва тишина запанувала на широких наддніпрових полях. Та душа народу не вмерла. Далі оповідає автор про Кирилометодіївське Брацтво, про Шевченка, Куліша, Драгоманова, про ганебний указ 1876 р. та про ширення й поширення ренегацтва російським царатом на російській та австрійській Україні. На основі сих даних, так характеристичних для відносин Росії до України, приходиться автор до висновку, що між Україною і Росією не може бути згоди. Москалі не

* Др. Тадей Станислав Грабовеский, лектор славянських літератур на краківському університеті, знавець літератури подудневих Славян, студіюванням яких досі головню займає ся. Його найбільшою працею є „Сучасна Хорватія“. Студіював у Загребі, Софії та Празі. В 1915 р. був пів року майже в Софії як висланник Польського Начального Національного Комітету для агітації в польській справі. Тепер служить у польським легіоні.

зречуть ся України, а Українці не зречуть ся своєї національности.

Автор гарячий прихильник згоди між польським і українським народом і у відсуненню сеї спільної небезпеки для обох тих народів як найдалше на схід бачить спільний інтерес Українців та Поляків і тому кінчить закликом до провідників обох народів до спільної розумної праці проти спільного ворога.

Автор користав при написанню своєї брошурки з українських джерел, які перечитав і знає не тільки з назви, без низьких клевет, якими переповнена література, посвячена дотепер українській справі.

Сею книжкою зробив др. Грабовеский велику прислугу своїй суспільности, що саме тепер видав її, бо, як написав свого часу Леон Васілевский у своїй книжці „Україна й українська справа“, польський загал дивиться на Україну й українську справу через замрячені окуляри політичних упереджень, опертих на повнім незнанню реальних відносин. Лиха сітка днівникарських вісток, відповідних до потреб хвилини в інтересі партійної політики, ось і джерело інформацій в українських справах пересічного польського інтелігента.

„Здасть ся, що ніколи ще наші шляхи не сходили ся з такою силою незалежних від нас подій так близько, як сьогодні. Майже рівнобіжні наші змагання, на загал рівноіменні наші ідеали, рівновелике наше нещасте і трагізм — отже хайби в момент найвищого напруження сих обох народів запанувала між ними рівновага думки й ділання, чесність волі й щира виrozumілість“. Отсим закликом кінчить автор свою брошуру.

Цілком справедливо, — тільки чи хоч один крок у сїм напрямі зробила саме та сторона, в імени якої промовляє автор? Чи саме не вона перша почала уживати „засади очернювання та плюгавлення инших, аби самій видати ся супроти панської ласки більше чистою та благородною?“ Чи-ж не можна би спитати словами самого д-ра Грабовеского: „На Бога, чи-ж провідники польського народу не бачуть, не чують, скільки в сій тактиці фалшу й обману...“?

А в тім чи сам автор був до кінця цілком щирим і відкритим? Тут саме найслабша сторінка його праці. Чи-ж би справді треба було аж сих закликів, колиб Поляки ще до війни були зробили се, що вже так давно проповідував Жигмонт Качковский: „Дайте Українцям все те, що самі маєте, — се одинока підстава доброї програми й нема иншої, бо все, що не оперте на тій підставі, несправедливе“. Чи зробили що небудь у сїм напрямі його земляки?*

Чому п. др. Грабовеский не висловив своєї думки в двох дуже конкретних і дуже реальних справах, котрі тепер є основою українсько-польського спору, а саме в справі Холмщини та східної Галичини.

Автор не висловив на жаль тут своєї думки. Він сам неначе відчував недостачу того закінчення й тому старається його чимсь заповнити. І поміщує він справді дуже гарне та поетичне закінчення „Буде суд“ — з глибокою вірою, „що сей суд прийде та покарає й осудить Росію, а увільнить народи, опікункою яких вона хотіла бути“.

* Та не в тім річ. Не пора тепер говорити про „старі блуди“. Що инше повинен був зробити автор, аби сій своїй праці надати реального значіння.

На жаль се тільки гарна, благородна поезія без ніяких конкретних даних і не виявляє ніяким робом становища автора в сих двох таких переважних справах. А висловити ся конче треба було, бо саме ті конкретні дані говорять цілком щось інше.

На східнім фронті вирвано російському царатови ціле Польське Королівство та клаптик української землі, Холмщину й частину Волині. Поляки й Українці кинули ся гарячково до культурної праці на сих землях, а передовсім до закладання народніх шкіл. І як привитала ті змагання Українців польська преса? „Українці безнастанно форсують на перекир правді та подіям легенду про українські елементи в російськй заборі“ (Dziennik Narodowy, Пйотркув, ч. 191. п. з. „Apetyty“ „ukraińskie“).

„Не тільки в часі російського панування не було сліду українства в холмській землі, але так само під австрійським пануванням не може повстати й не повстане (підчеркненне наше, Ред.) навіть завязок якої небудь української роботи... Частина населення, що говорить по „хахляцьки“, закидує щораз виразнійше ту мову й щораз частійше та краще говорить по польськи“ („Kurjer Lwowski“, з 31 серпня с. р. п. з. „Wiadomości z Chelmu“).

Останній розділ праці д-ра Грабовеского носить заголовок: „Ложна тактика супроти Поляків“. Тут виступає против „антипольської акції“ одної частини Українців і пише, „що сеї цілої батерії аргументів, яку витягнули проти нас у численних українських і німецьких брошурах і письмах у тисячах примірників, розкинутих серед чужих і своїх, аби переконати світ про москвофільство та „нелюбяльність“ Поляків, — годі инакше назвати як тільки підлою та нікчемною клеветою людей малого духа, позбавлених усякої етики й гідности борців за волю та соціальну справедливість.“ А в замітці додає „З гордістю можемо сказати, що агітації того роду ні польська політика ні навіть публіцистика ніколи не уживали“.

Чи справді так є?

Була хвилина в часі сеї війни, коли здавало ся, що старий українсько-польський спір та ворожнеча сих обох народів завмерли та безповоротно уступили з арени. Було се зараз на початку війни. Ми були свідками тоді просто зворушуючих подій. Українці та Поляки цілими тисячами кинули ся в військові ряди. Національні та визвольні гимни обох народів лунали по краю. Десятий полк піхоти (перемиські діти) з пісню „Не пора“ опускав у серпні 1914 р. мури Перемишля, а його мешканці Українці, Жиди й Поляки засипували їх квітами, овочами й усякими дарунками. А коли львівські діти (30 полк піхоти) опускали свій Львів, на його вулицях гомоніли сильним акордом із тисячей грудей „Ще не вмерла“ та „Jeszcze Polska nie zginęła“.

Здавало ся, що обидва ті народи відчули та зрозуміли вагу хвилі... — „Та боги задрісні“, — а ще гірші їх малі представники — люде.

Сеї великий обяв затрівожив сих вампірів і голосителів ненависти й одичилого шовінізму. І вони затрубili до відвороту.

Дня 26 серпня 1914 р. появляється в „Gazet-i Wieczorn-ій“ статя п. з. „Rewizja kwestji ruskiej“, в якій вичитали ми ось що: „Знаменною прикметою війни є те, що вона виявляє все, що в часі мира ховається під поверхнею, що нищить усілякі соціальні ефемериди, які виростають у

часі мира, що усуває політичні брехні, для котрих у часі воєнного напруження нема місця. В часі війни разом зі скомплікуванням цілого мілітарного апарату упрощується характеристично-політичний апарат. Все, що нещире, не має підстави, подувне, оперте на фалшивих передумовах, пропадає, гине. Є тільки місце для тривких, основних, на безоглядній правді опертих політичних напрямів. Ми годували в краю багато фікцій, штучних витворів, гіпотетичних „вказівок“, багато політичних неправд. Усі вони гинуть у теперішній війні.

„Такою політичною неправдою був антиросійський фронт великого відлому українського народу. Се, що визначні парламентаристи, високі судові функціонари, цілий ряд священників і українських діячів треба було арештувати під закидом зради держави, — се, що сотки селянства (в оригіналі: „хлопства“) скуті мандрують до тюрем, бо в різних частинах краю давали поміч нашим ворогам, або перешкаджали мілітарним операціям нашої армії, — се-ж вязанка доказів, з яких годі не зробити відповідних висновків. А льоічні висновки такі: Або український напрям, антиросійський, не зважаючи на заяви вождів, не запустив глибоко корінів, — або сеї вплив тих людей, що представляли ся в глибині свого переконання Тирольцями Сходу, не був досить сильний на широкі народні верстви, щоб міг зрівноважити „мирову працю“ Бобрінських і його приятелів. Без сумніву. Тих кількисот осіб з інтелігенції, котрі в часі мира представляли ся уповновласненими заступниками того народу, робили се з доброю вірою. А сеї народ, ті маси, як довго українські провідники привозили їм з Відня концесії, поміч для економічних кооператив, як довго в соїмі вимушували для них биті шляхи, шпиталі й субсидії, — так довго сеї народ позволяв їм гріти ся в сонці впливів, вибирав їх до законодапних тіл. Але коли прийшла війна, несподівано поволока самообману й брехні уступила та проявила ся — недостача впливу сих провідників, а що гірше, показало ся, що сеї цемент, котрим ті маси сполучені з ідеєю австрійської державности, зроблений з дуже нужденного матеріалу...

„Війна мине. Час воєнного напруження скінчить ся. Ми повні надії, що побіда буде по наших боці, що Бог дасть нам спожити овочі важкого труду, який поносимо. І не сумніваємо ся також, що тоді відносини... (місце сконфісковане) до Українців мусітимуть підпасти ґрунтовній, основній ревізії“.

Таким нагальним ароганцьким жестом сеї парвеній, ще такий свіжий вихованець львівського їета, кинув перший страшне тавро... на Українців, що принесло їм стільки болю та кривди.

А потому вже почала ся знову стара, так добре знана пісня, тільки в ще огиднійшій і ганебнійшій формі та змісті. Східно-галицькій польській пресі гідно секундує варшавська, а головню софійський кореспондент „Kurjer-a Warszawsk-ого“, великий „орієнталіст“, що виписує з Софії неможливі небиліці про український рух. Чого там не було. Були дикі „хлопські“ інстинкти, були пруські марки, а навіть він переконував варшавську публику, що Українці у своїх заборчих плянах посувають ся так далеко, що хотять відобрати польському народови їх великого короля Володислава Варненьчика. Не зостала ся позаду й американська преса, а передовсім великий денник „Zgoda“, котра

в своїх кореспонденціях зі Львова перевищила своїм цинізмом мабуть навіть п. редактора з „Gazet-и Wieczorn-oi“. Та не тільки в денниках, але й у брошурах іде далі тенденція. І так у брошурі „Na przełomie dziejów“* автор між иншим пише: „Задалеке пересуненне на схід будучої польсько-російської границі не було-б для нас бажане, бо не можемо хотіти надмірно великого скуплення непольського та православного населення“. А п. Володимир Дзвонковський у своїй книжці: „W ogniu armat“ пише: „Всякі симпатії блідли й тратили на вартості тим більше, що й будуча Австрія в разі виграної війни мусіла-б була у внутрішній політиці основно змінити свій дотеперішній напрям, що оглядав ся на Поляків; діставши Волинь і Поділе, була-б вона примушена оперти ся на Українцях з шкодою для польського елемента“.* Теоретиком того нового українофобського курсу стає п. Леон Васілевський.**

Так отже, колиб і згодити ся з д-ром Грабовским, що деяка часть Українців вела антипольську акцію, — антиукраїнську вела ціла польська суспільність і ціла польська преса. І колиб др. Грабовський хотів бути цілком справедливим, мусів би був про се згадати, а вже ніяким робом не повинен був заявляти, що „ми з гордістю можемо заявити, що агітації того роду ні польська політика ні навіть публіцистика ніколи не уживали“.

Буде суд, — вірю в се глибоко разом з д-ром Грабовским і він осудить царську Росію за всі насильства, одначе чи він не судитиме ще когось другого за його заохочення в теперішню велику хвилю?! *Др. Лев Ганкевич.*

* Лодзь, 1916. Виданне Ліги польської державности.

* „W ogniu armat“. Варшава, 1914.

** П. Леон Васілевський, автор книжки „Україна й українська справа“, Краків, 1911, р., один з нечислених гарячих прихильників і симпатиків української справи до війни, з її вибухом став перший у рядах її противників і багато написав у польській та німецькій мові против Українців такого, що негідне його минушини. Також одна з дивних метаморфоз сеї війни.

Хома Прядка.

Мені було девятнадцять літ. Се такий вік, коли людина мусить як найшвидче витратити безупинний прибуток своїх сил. А в траті сій для неї радість, втіха, майже цілком самої трати.

Світ здаєть ся неосязним, повним тайн, принади, повним хвилюючих обіцянок. Се той вік, коли людина приймає в свої груди найбільший біль, найдужчі страждання і в них топить надлишки своєї буйної радості. В таку пору думаєть ся, що кожному радісно розпяти себе за друзі свої, кожному любо віддати себе за страждання ображених.

Але се помилка.

З такою помилкою я зазнав ся вперше, коли мені надходив девятнадцятий рік.

В той час в душі моїй жили козаки, Січ Запорозька, гайдамаки, уперте, велетенське прагнення волі та боротьба за неї. Україна мені здавала ся безкраюю, невичарпанам джерелом великих можливостей. І через те, що вона була безкрая, я й хотів власними ногами обійти її, власними очима побачити всі тайни її.

Я одяг ся в свиту, добрі чоботи, в торбу поклав пару сорочок, прокламацій, брошур і рушив.

Було се рано в літі. Жнива ще не починались і хліби стояли в радісній задумі. Степ бував та сміяв ся цілі дні круг

мене, немов і йому було тільки девятнадцять літ, немов ніколи на йому не проливалось ні крові, ні поту, ні сліз.

Мене часто підвозили селяне, а часом і ночувать лишали в себе. Я їм щедро й гаряче віддячував за те прокламаціями та брошурками. Селяне в ті часи були ще невинні, як Адам і Ева в раю, і брали мої подарунки охоче. Вони їх зараз же починали читати і цілком згожувались зо всім, що там було написано. А написано було як раз про те, про що, звичайно, найбільше думають по селах: про панів, про землю, про горе темне та давнє.

* * *

І от одного дня, стрічаючись з людьми, я у відповідь на свої балачки почав чути все про одного чоловіка, на призвище Хома Прядка.

„Сей — Хома Прядка жив у ближньому селі і „добре знав усі сі діла“, як сказав мені один селянин. Се був — не більше й не менше як герой. Перш усього, він був невольний. Десять літ його ловила поліція, — не могла піймати. Військо кликали, засідки робили, — як дух крізь пальці пройде і нема. Цілі села оточували москалями, собаці не можна проскочить, а Хома Прядка передодягнеть ся собі за пана, розляжеть ся в кареті і гайда просто на військо. Пропустять та ще й „честь оддадуть“.

Ловили-ж Хому Прядку за те, за що завжди поліція ловить народніх героїв: „Він здорово стояв за простий люд“. Було раз навіть так, що вся околиця, — сіл десять-двадцять, піднялась на панів; Хома Прядка попереду. Та тільки військо вирятувало панство. Силу людей побито, немало до Сибіру заслано, а Хоми все-ж-таки не спіймали й тоді.

Та колиб не зрада, то й не знати, чи й піймали-б його коли небудь. Зрадила-ж Хому його любка, дівчина, до якої ходив він. Чи на гроші поласилась, чи так налякали її, — тільки як прийшов Хома до неї, а вона й подала знак поліції. Поліція-ж та військо вже зарані знали. Як влетіли москалі в хату, як кинулись до Хоми, а Хома — рраз! — і покотилась салдатня, Хома другою рукою рраз! — і залила ся кровію долівка. Довго брали Хому і таки взяли; взяли, закували і укинули до вязниці. Присудили до Сибіру, в каторжні роботи.

Але Хома не покаяв ся, — одбув своє і тепер знов воює з панами.

* * *

Я лежав у гаю в соковитій, п'яно-пахучій осоці. Власне, спати в осоці не вигідно, — вохко, душно і кусають комарі. Але за те як мягко, як просторо, як п'яніє кров од духу трав роси, од сочистої незайманої землі!

Над горою стояв місяць. Він п'яненко посміхав ся, шапка на бакир, немов підвинив десь і повертавсь до дому. Навкруги таємна тиша і загадковість самоти.

Я не спав, мені не до сну було. Треба було насамперед рішити, як краще нам з Хомою Прядкою зробити повстанне. Чи спочатку зеднати всі села і тоді усім разом виступити одностайно і могутчо; чи підіймати село за селом, іти пожежою, захоплюючи крок за кроком неоглядні простори!

Питанне було досить серйозне, складне і відповідальне. Я рішив одкласти й обговорити його разом з Прядкою.

Далі — конче треба було мені обміркувати, яким способом передати звістку товаришам, щоб поспішили до нас на

поміч. Писати поштою — небезпечно. Самому їхати назад — не випадало. Очевидно, посланця треба було посилати. Ну, тут уже Прядка мусів когось вибрати.

Потім багато, більше ніж комарів, які вили ся круг мене, виникало і тануло в моїм мозку планів та думок. Але всі вони сходились, як радіуси до центру, до Хоми Прядки. Під ранок мені вже ясно було, ще без Хоми, властиво, мені трудно щось рішити. Отже негайно до Хоми! Раз-два!

Я схопивсь на ноги, злякавши якусь пташину на вербі, скинув бриль і почав вмивати ся росою. Потихеньку, обережно підставивши долоні під широкі, як зелені ножі, стебла осоки, я легенько струсував з них срібні, трепетні краплі. Свіжість гаю, неба, поля, зелені лежала на моїх руках. Коли її набралось стільки, що могла змочить лице, я почав вмиватись. На мене кисло дивив ся зблідлий місяць. Бідний хлопчисько! На похмілля йому, певне, боліла дуже голова, аж посинів сіромаха. А зате за стриженою круглою лінією гори зарум'янювалось небо. Закурили ся долиною тумани, почали виразніше виступати дерева, кущі, батожиста витка дорога по той бік яру. По тій дорозі я мав іти до Прядки.

* * *

Се було зовсім недалеко, „верстов з п'ятнадцять з гаком“. Так принаймні сказав мені останній дядько, з яким я балакав про Хома.

Години через три я вже пройшов п'ятнадцять верст. По ланах не чорніли комашньою постаті людей, — жнива ще не почались; але по луках косили сїна і звідти ніс ся дзвякіт кіс, дівочий сміх, пісні, там, здавалось, без утоми одбував ся танець праці. Сонце блискало на сталі кіс, на росистих покосах, на зубах дівчат, які кричали до мене, вимахуючи граблями. Вони закликали мене до себе, допомгти їм. Я-б з великою охотою пристав до них, але-ж мені не було часу, треба було поспішати до Прядки. Зоставало ся пройти тільки „так“ і я вже буду у його.

Але, дивна річ! — виявлялось, що до Хоми ще лишалось знов „верстов десять з гаком“. Значить, перший гак складав ся з двох частин — десяти верст та ще одного гака. Добра справа! Скільки-ж тепер сей уже гак матиме верст і гаків?

Я мусів спочинуті. Ліг у сивому житі, поклав торбу під голову, витягнув ноги, — славно! Жито мягко, привітно шелестіло наді мною, як старенька, любляча бабуся, тінню прикриваючи від сонця мою голову. Сусіди мої, — червоні, блідо зелені, сірі, сині кузки — поводились зі мною чемно. Спочатку вони полягались і деякі від страху попадали на землю до гори ногами, удаючи, що цілком мертві. Хитрий нарід! Але потім, бачучи, що я ніяких агресивних намірів не маю, ожили і почали знайомитись зі мною. Стрекочучи, шепелявлячи, вони навипередки старались розказати мені своє життя. Деякі аж на ніс мені сідали, щоб бути ближче всіх. Але таких я зараз зганяв, я не люблю фамілярности. Деякі бавили мене гімнастичними вправами. Вони лазили по стеблах, перекидались, висіли на лапках, стрибали. Був там, памятаю, і один жук, поважний, серйозний, з похмуро-заклопотаним виглядом. Він ні на кого не дивив ся, щось усе шукав у землі і уперто мовчав. Він мені нагадав мого незабутнього учителя математики. Я довго слідкував, як він перебирав лапками, і раптом бачу, — він тримає в руках перо. Я не здивував ся, але мені

стало неприємно, бо я зовсім не готував ся до лекцій. А жук погладив себе по бороді і сказав: „Так. Тепер прошу мені одповісти, що станеть ся з Хомою Прядкою, коли ми зробимо над ним операцію по біному Ньютона. Прошу зробити“. Я сього не міг виконати. Тоді жук узяв перо і наставив його проти мене. І з пера почав литись мені в лице пекучий огонь. Я крутив головою, жмурился, але нічого не помагало. Лоб, щоки, ніс мені палали. Тоді я шарпнув ся і розплющив очі. І мусів зараз же знов заплющити їх, сонце лило на мене таку силу гарячого світла, що я міг осліпнути. Швиденько одвернувшись, я підсунув голову під зелені тонкі ноги жита і знов заснув.

* * *

Над вечір, одмахаючи усі „гаки“, я підходив до села, де жив Хома Прядка. Воно лежало, як в колиці, у затишному наддніпрянському лузі. З гори мені було видно далеку блискучу смугу Дніпра. Старий козацький батько поважно і спокійно грів своє блискуче тіло під червонявими вечірніми проміннями сонця.

Перед селом я спочинув, — до Хоми я хотів прийти молодцем, йому не треба вялих баб.

Спочинувши, я твердим кроком пішов у вуличку, зарослу старими, пахучими вербами. І зразу мене обхопили дивні чари сього села. Серед наших степів таких сел не буває. У нас усе видно, око просить простору. У нас тягне за обрій, де небо тасмно зливається з землею, ховаючи тайни. Наша туга — на широких, біжучих в неосяжну далечинь зеленех хвилях. Сухий вітер, могили, як нечислені груди матері-землі, далекий сідуєт забутої тополі на руїнах давнього панського дворища... Наше минуле, — як перекотиполе, — непосидюче, змінливе, не стає.

Тут же кожний тин ховав сліди століть. Вуличка, як коридори старих замків; подвір'я — тісно скупчені, щільно одгорожені плетеними, обмазаними парканами; хати в глибині заховані від чужого ока. На почорнілих від старости покрівлях — зелені пухкі плями моху. А самі покрівлі, як низько насунені на лоби шапки дядьків. Стіни хат білі, чисто великодні сорочки дівчат, а над вікнами, немов вишивки, кольорові визерунки.

Житте десь в середині, в глибині сих високих, десятиками літ мазаних тинів. Здаєть ся, кожне подвір'я мусить мати свого власного старого старезного діда, який ще бачив козаків, тут же в сьому селі, на сьому самому подвір'ю. Навіть верби тут були не такі, як у нас. Наші верби — молоді, недовговікі, стоять десь за городами, біля води. Тут же вони — скрізь товсті, широковіті, з дуплами, в яких біліють голови дїтлохи, вони покривають своїм гиллем хати, повітки, вишневі садки. Од них цілий день стоїть холодок у затишних, витких улличках, вони надають селу непереказуєму інтимність, тасмничість.

Я йшов попід тинами, які кругло загинали ся то в ліво, то на право. Крізь віти верб червонїла в горі сива хмаринка, а за нею далеко синїло небо.

Треба було спитати, як пройти до Хоми Прядки, а на вуличках ні душі, тільки за тинами чулись иноді голоси та десь далеченько виспівувала дівчина.

Нарешті я надібав молодицю. У неї на голові намотана була чорна хустка з зеленими китицями. Вона несла воду в дерев'яних відрах, плавко й легко хитаючи ними.

— А чи не можете мені сказати, тіточко, чи далеко живе Хома Прядка? — сказав я. Потім злегка підняв бріль і додав:

— Добридень.

Молодиця зараз же поставила відра на землю і охоче повернулася до мене.

— Доброго здоров'я. Хома Прядка? А, матінки мої, та чому-б я не могла сказати? Адже-ж, слава Богу, язика маю, ще не одібрало, хай Господь милує. Хома Прядка, кажете? Таки сам Хома, чи, може, Денис? Бо в нас тут аж двоє Прядків. Один, виходить, Хома, а другий Денис. Єсть ще й третій, так той ще торішньої весни виселив ся на ринбурські степи. Та вам якого?

Дійсно, язик у баби таки був і до того, видно, не дурно хліб у неї їв, — працював щиро.

Я сказав, що мені не Дениса і не того, що виселив ся, треба, а таки самого Хоми.

— Ага! — хитнула вона головою. — Старого, значить. Е, до старого таки більше ходять. Здалеку самі? Глядіть, що аж з степів, еге-ж угадала?

— Угадали.

— Е, я-б таки не вгадала! Так, так... Ходять, ходять до старого. Та Бог його святий відає, чи то пособляє. Як то кажуть: „Бог, Бог, а сам не будь плох“. А що? Не так кажу?

Який Бог? І чого ходять до старого? Але, на жаль, я не встиг розпитати бабу, бо її хтось покликав через тин і вона, підхопивши відра, швиденько проговорила:

— Ой, кличуть! Так ви йдіть оттак просто. Там зараз буде хата з новими ворітьми і зеленими віконницями, так ото й Хома Прядка. Хай Бог помагає. Прощайте.

Я, роздумуючи над чудними словами жінки, пішов далі.

* * *

От і нові ворота. Жовті стругані дошки неприємно криливо жовтіють серед зелені і темних кольорів тинів та повіток. Зелені віконниці теж ні до чого, мабуть, причеплені пізніше.

Я помалу вхожу в подвір'я і простую до хати. Сказати правду, — я так хвилював ся, що аж піт мені виступив.

На мій стук у клямку вийшла стара висока костиста жінка, в білій сорочці і чорній спідниці. Мускули на смугляво жовтій шиї міцно і твердо випинали ся, піддержуючи сувору гарну голову.

Вона мовчки уклонила ся, чекаючими чорними очима уважно дивлячись мені в лице.

— Тут живе Хома Прядка?

— Тут. А вам що треба?

— Маю діло до його.

Вона ще раз озирнула мене з ніг до голови і мовчки одчинила двері в хату. Я скинув бріль і ввійшов.

За столом теж у чистій білій сорочці з чорною стьожею сидів старий дід, козацькі, довгі вуса падали вниз, а очі знід кошлатих брів дивились на мене пильно і м'яко.

Я привітав ся. Хома Прядка ввічливо й поважно одповів мені тимже, одночасно присовуючи до себе якусь товсту стару книгу. Баба стала біля полу, не зводячи з мене строгого й непокоячого мене погляду.

— А що скажеш, парубче? — ласкаво спитав дід.

Я проти волі почухав ся. Якось виходило не так, як мені мріялось. Баба ся... На віщо вона? Що за баба? Хиба Хома був жонатий?

Та багато треба сказати... — промовив я нерішуче і хвилюючись. — Та як почати, не знаю...

Дід і баба мовчали.

— Ну, добре. Буду говорити прямо. Таїться з вами нема чого. Я прийшов до вас, щоб нам разом узятись до того діла, за яке колись вас до Сибіру завдали... Багато я наслухав ся...

Але тут я мусів зупинитись. Дід якось занадто живо присунув до себе книжку, немов захищаючись нею і на лиці його з обвислими вниз щоками промайнув вираз, зовсім не відповідний моїм словам. А баба раптом ступила до мене і не то здивовано, не то погрозово спитала:

— Як ти сказав? Яке діло?

— Я змішано витер піт, що лоскотав мене на щоках. Мені стало нестерпно душно. Я мусів навіть свитку розкрити.

— Та ти не роздягай ся тут! — сказала баба. — У нас не коршма. Кажи, за яким ділом прийшов. Коли хочеш, щоб дід на покаліпсі тебе вичитав, то хай Бог благословить. А инчих діл дід не знає...

Який „покаліпс“? Ніякого „покаліпса“ я не хотів.

Дід трівожно й боязко хитав головою за кожним словом баби і старечими руками совав книжку по столі.

— На покаліпсі читати? — нарешті спитав я.

— Еге-ж! Святе письмо. Яка доля добі судить ся, яким нещастем має тебе Бог благословить, усе тобі дід скаже. За одне читання — руб, а як за салтирьом, то два. Так люде платять, так і ти.

Я сидів на лаві і непорозуміло дивив ся то на грізну бабу, то на діда з жовто-білими довгими вусами.

— Чекайте! — сказав я. — Та ви діду, Хома Прядка, чи ні?

— Та таки Хома... і Прядка — нерішуче промовив дід.

— Той, що колись підняв аж три волості на панів та... Але баба не дала мені говорити.

— Які волості?! Чого тобі тут треба? Хто ти такий?! Нічого того не було, що тобі набрехали десь люде! Іди собі краще, хлопче, звідси, а то як покличу в'язника, то буде тобі волость...

Тут уже й я не витримав. Так сей порохнявий дід — е той Хома Прядка, який трощив десятками Москалів і на Сибір ішов за тих, кого він тепер „покаліпсом“ дурить?! І ще сміє казати, що того не було.

Я скочив на ноги і ступив до столу. Баба, було, кинулася до мене, але я так подивив ся на неї, що вона мусіла зупинитись. Памятаю, кров, як пара в паровику, билася мені на висках.

Дід вирівнявсь і неспокійно дививсь мені просто в лице.

— Так, ви кажете, що нічого того не було? — визвіривсь я на його — ні? А не було, що пани вмочали мужиків у бочку з дьогтю та потім їх запалювали, як смолоскипи? Ні? Не було, що Хома Прядка за сестру свою розідрав на двох деревах пана, котрий згвалтував її? Скажете, не було? А не ловили Хому як вовка зграями псів у лісах над Дніпром? Не тікав він у плав через річку? А не було хиба, що всі села з дітьми й старими дідами ішли виручати Хому, як

його зловили в подраній корчмі? Ні? Не було? Чого-ж ви мовчите? Як ви смієте мовчати? Хиба не було, що весь край як один чоловік повстав за Хомою до волі і людського життя? І хиба за се не запахали Хому на Сибір? Ні, сього не було?! Кажіть!

Дід все ширше й ширше дивився на мене. За кожним моїм словом його немов шарпало щось то з того боку, то з другого. На безживних зморщених щоках навіть кров заграла.

І раптом не витримав старий. Схопившись на ноги, блиснув очима, підняв руку і з несподіваною силою вдарив кулаком по книзі.

— Було!! — крикнув він розпалено. — Все було! І лавили, і Сибір, все було, сто чортів його матері!

Дід переродився. От тепер я бачив самого Хому Прядку. Се був той самий, кого я шукав. Той запальний, незломний, повний буйних сил, яким треба дати вихід.

І вмить, як буває після останнього блискучого проміння сонця, все примеркло й погасло. Між дідом та мною стала висока, сувора баба.

— Геть під три чорти звідси! — скажено крикнула вона, топнувши на мене ногою.

Дід у той же мент весь ослаб, винувато закліпав очима і швиденько сів на місце, присунувши до себе „покаліпс“.

— Що „було“?! — повернулася до його баба. — Що було, старий ти дурню? Ти? Було та ще хочеш? Мало тобі було добра по Сибірах та поліціях, ще на старости дит захотів? А ти геть мені з хати, бо враз тобі рогаком голову провалю! Я тобі покажу ходити!

Я подивився на діда, на бабу, мовчки взяв з лави свою торбу, закинув за плечі, надів бриль і, не сказавши ні слова, вийшов із хати.

Небо вже було без рожевих відблисків сонця, — темне й задумане. Над горою зеленувато білим вогнем промінясто горіла зоря вечірова. Верби стояли тихо, винувато, немов соромлячись. Десь за ними молодий жіночий голос співав давню стару пісню, до якої за довгий вік її налипло стільки смутку та скорби.

Я помалу вийшов у поле і ліг на горі за селом у високій пшениці. Молодий сум боляче і солодко обгортав мою стомлену голову. Над далекою блискучою смужкою Дніпра стояв місяць і дивився на мене з теплим розумінням.

(Зі збірника „Привіт Іванови Франкови в сорок літте його письменської праці“, Львів, 1916).

В. Винниченко.

Князь Бюлов про німецьку політику.

I.

Перед двома роками написав князь Бюлов, попередник Бетмана Гольвега на становищі державного канцлера, до збірного твору „Німеччина за цісаря Вільгельма II“ вступ про німецьку політику. Було се на короткий час перед вибухом світової війни, яка під неодним оглядом змінила обличчя світа й доказала нестійність неодної думки. І відповідно до досвідів, набутих у часі страшного світового пожару, змінив і князь Бюлов свої передвоєнні виводи та погляди й видав їх недавно окремою книжкою п. з. „Німецька політика“ (Deutsche Politik, Verlag von Reimar Hobbing in Berlin).

Крім передмови й закінчення містить книжка розділи про заграничну політику, оружну силу й мілітаризм, внут-

рішню політику, партійну політику, політику східної мархії й економічну політику Німеччини.

Згори одно застереження. Хай не думає читач, що в книжці має виклад німецької політики в розумінню теперішньої державної управи Німеччини. Книжка є обороною передвоєнної політики попередника Бетмана Гольвега та з відповідного становища автор розглядає німецьку політику й за час світової війни. З політичними напрямками теперішньої державної управи Німеччини не все годить ся князь Бюлов, отже стає в опозиції до теперішнього німецького правительства, одначе ся опозиційність впаде в очі тільки уважному читачеві; з таким, скажім, артизмом висловлена вона, що може послужити прикладом для політичних противників, як культурно можна поборювати противні думки.

Хоч не зовсім виразно, але все-ж помітно висловлюється Бюлов, що він сумнівається ся, чи не можна було оминати теперішньої війни. „Довгий мирний час, здавало ся, був ще перед нами, — пише Бюлов у передмові. Певно була світова політика, а в першій мірі європейська політика від десятиліть повна нерозв'язаних питань, які в часі мого уряду були предметом моєї журби та трудів і які представив я у моїм пізнійше опублікованім нарисі заграничної політики. Нераз була дуже близька небезпека, що насильно виладується ся конфліктний матеріал, який назбирав ся між європейськими ревалізуючими державами. Як щодо самої справи, так і щодо угруповання держав було заграничне політичне положення з приводу боснійської кризи в рр. 1908—09 зовсім подібне до того, з якого вийшла теперішня всесвітня війна. Тоді вдало ся дипломатичними способами закласти грізну, щораз більшу небезпеку війни. Справедливою могла видавати ся надія, що й на будуче гадка про страхіття та знищення європейської війни народів дасть відповідальним політикам навіть у найповажніших конфліктах способи мирної остаточної розв'язки. Поновлений австрійсько-сербський спір, якого не можна було зльокалізувати, але який став європейським конфліктом, довів до оружної розправи між двома великими групами європейських держав, які потворили ся протягом новітньої політичної історії з причини суперечности європейських і світово-політичних інтересів.“

Далі вихваляє Бюлов незрівняне геройство німецьких вояків. „Як ще ніколи не бачила війна в німецькій минувшині подібного загального геройства, так і не бачила жадна війна подібних страшних жертв, економічних жертв, багато, дуже багато ще болючіших жертв у людських життях, також жертв у дотеперішніх зв'язках, можливостях і варто-стях. Само собою розуміється ся, що найпершою цілю війни мусить бути не тільки відшкодування, яке вистарчало-б, але й гарантії, що були-б запорукою оминення в будуччині війни серед таких самих або подібних найнеодогідніших обставин. „Як у Німеччині, так і в Франції й Англії, а й до деякого ступня в Росії, також в Італії ся світова війна зіпхала внутрішні партійні противенства на задній плян і викликала „Burgfrieden“, а як Французи кажуть патетично, „Union sacrée“. А така гармонія в середині має той відворотний бік, що ся війна, яку ведуть усі причасні народи з глибокою пристрастю, полишить, наскільки може передбачити людина, страшно побільшене огірчення. Ненависть і бажання пімсти довго ще впливатимуть на міжнародні відносини. Було-б тяжкою помилкою, котрої не можна-б і поправити, жити далі в с'їм напрямі ілюзіями й колишні симпатії, які може й мали

свої підстави, хотіти рятувати практично на той час, якому ся війна приписала закон і означила його характер. Війни, а передовсім така війна, як теперішня, переривають неминуче на довгий час розвиток взаємин між воюючими державами. Вони вимагають цілющого впливу часу та ніжної й сильної політичної руки, заки також з наглядної спільности інтересів з ворогом знов розвинуть ся початки правильних довірливих зносин. На руїнах, які зоставить по собі ся війна, не легко буде робити моральні здобутки. Часто нині цитованого прикладу 1866 р. й розвитку німецько-австрійських приязних і союзних зносин, які незабаром опісля настали, не можна приложити до жадного з наших ворогів хочби тільки з позірною слухністю. Бо з ніодним не лучить нас тисячолітня спільна національна історія, з ніодним спільність німецької мови, просвіти, літератури, штуки й цивілізації. А се сили, яких не можна заступити кількома рівнобіжними інтересами й почесним розумінням культури. Не забуваймо також, що 1866 р. злучено з Прусією Шлесвіг-Гольштайн, Ганновер, Кургесен, Насав і Франкфурт н. М. і рівночасно покладено добрі підвалини під міст через Майн. В 1871 р. здобули ми Ельзас і Льотарингію, Штрасбург і Мец. Не підходить тут і аналогія до семилітньої війни, яку ведено під іншими передумовами, серед інших міжнародніх відносин і інших правно-державних обставин, іншими способами та з іншими перспективами на будуче.

„Ся війна не тільки для нас Німців є національною війною, вона стала такою самою для Англіїців, Французів і міродатної частини населення Росії. Раз роздмухана війною та запечатана кровю національна ненависть триватиме по війні так довго, аж обміняє її инша куди инде звернена національна пристрасть. Німеччина мусить сьогодні сказати собі, що коли війна сама не сотворить зовсім нових, правда, неправдоподібних ситуацій, — в її наслідку перейде огірчений настрої у Франції, Англії й Росії з війни в мирні часи. Сей факт мусить стати міродатним щодо того, які форми прибере мир. Під подвійним оглядом. Охорона, яку Німеччина знайде в будучині супроти ворожнечі, поновленої і нової охоти реванжу на заході, сході і з другого боку каналу, може тільки лежати в її власній побільшеній могутности. Уоруження на суші й на морі зміцнять також наші противники. Одначе ми мусимо зробити ся сильнішими на наших межах і на наших побережю, ніж ми були з початку сеї війни, так, щоб тяжше було напасти на нас. І не тому, щоб у нас було видумане бажання панувати над світом, але щоб ми вдержали ся. Вислід війни не може бути негативний, він мусить бути позитивний. Не про те розходить ся, щоб нас не винищено, не зменшено, не розшматовано, не розграблено, але про якесь plus у формі реальних обезпек і гарантій яко відшкодування за ніколи небачені труди й терпіння, яко про запоруку на будуче. Супроти настрою, який полишить ся війна супроти нас, просте привернення status quo ante bellum (стану, який був перед війною) означало-б для Німеччини не зиск, але втрату. Лише коли зміцнення нашої політичної, економічної та мілітарної могутности війною значно перевищить розпалену нею ненависть, зможемо сказати собі з чистою совістю, що війна поправила наше загальне положення.

„З другого боку треба удержати зносини, відновити їх і зміцнити звязь з такими державами, з якими Німеччина не розправляла ся в сій війні оружно, все одно, чи пропа-

ганда ворожій преси й ворожі агітатори робили ворожий настрої супроти нас у сих державах, чи ні. Тут мусять політичні необхідности не звертати уваги на національні настрої чи розстрої, навіть на такі, що були справедливі. Як що Німеччина мусить наслідком побільшення своєї могутности мати можливість знести ті старі ворогування, котрі отся війна безконечно зміцнила й побільшила, не добре поступила-б вона, колиб не прикладала ваги до приязни тих, що у війні не були її ворогами. Буде се річю непохитної, рішучої волі з одного боку, а політичної зручности з другого досягнути обидві цілі, щоб одна з них не потерпіла.

Вижидання дальшого мирного розвитку, серед якого час мусів працювати для Німеччини, диктував мені перед двома роками велику повздержливість супроти заграниці. Було моїм обовязком у ніоднім напрямі не сказати останнього слова й по можности повздержувати ся з моєю власною думкою. Само собою зрозуміле, що я можу сьогодні виразнійше висловлювати ся щодо сього. Правда, в області заграничної політики не знаходжу я ніде приводу змінити основу моєю думки щодо відносин інших держав до Німеччини. Події дійсно признали мені справедливість. Непримирливість Франції показала ся за виразно. Коли в 1913 р. з деякого боку зауважено, що я за дуже темними красками малював наші відносини до Англії, то сьогодні треба сказати, що надії в моїм представленню, що будучі німецько-англійські зносини будуть розвивати ся мирно та з повним довірем, не потвердили нові події. Для відносин між Німеччиною і Росією можна було тоді мати добру основу ставити корисну прогнозу, бо-ж щойно перед кількома літами щасливо перебуто пробу обтяження боснійської кризи. З другого боку існував далі незмінно подвійний союз, що виріє з охолодження німецько-російських відносин від 1878 р., а передовсім від 1890 р. Тимчасом наслідком обох балканських воєн, війни Туреччини з Болгарами, Сербам та Греками, а далі дальшої війни сих балканських народів межі собою назбирав ся на Орієнті новий матеріал конфлікту між Австро-Угорщиною та Росією.

„Від часу повстання подвійного союзу, від часу переходу царської держави до ворожій нам ірпути держав, отже від якого чверть століття залежав розвиток німецько-російських зносин усе від того, як тут і там трактовано річево й особисто тертя і конфлікти інтересів, які кожодчасно повставали. Небезпека знайти Росію по боці наших ворогів в європейській війні існувала не лише від десятиліть, але й від заложення держави. Саме ясно розуміючи сю небезпеку, заключив Бісмарк реаскураційну умову.“

Передмова Бюлова се в головнім короткій зміст ширшого й докладнішого викладу його думок у праці, з якої для нас цікаві розділи про заграничну політику та про політику східної мархії. Самий твір починає автор словами автора „Німецької історії“, Трайчке, над якими повинен застановити ся і кождий український читач. Ось сі замітні слова про німецьку націю, яка довершує сьогодні неймовірних діл: „Не зважаючи на свою стару історію, німецька нація се наймолодший народ поміж великими народами західної Європи. Два рази судив ся їй час молодости, два рази вела вона боротьбу за основу державної могутности й вільної цивілізації. Перед тисячею літ сотворила вона дуже горде королівство Германів і мусіла вісімсот літ пізнійше наново починати будову своєї держави на зовсім зміненим

грунті, аби щойно в наших днях наново вступити в ряди народів.“

І на думку Бюлова містять сі слова не тільки глибоке знання історії, але й мають дуже модерний політичний змісл. „Німеччина є наймслодшою поміж великими могутніми державами Європи, homo novus“. „Непрошеним і прикрим влізливцем уважали нову велику державу, яка, сіючи пострах, вступила по трьох славних війнах у сімю європейських держав і домагала ся своєї часті з багатозаставленого світового стола. Цілими століттями не вірила Европа в можливість національно-державної злуки маси німецьких країв. У всякім разі великі європейські держави робили все можливе, щоб спинити сю злуку.“ Аж тут Бісмарк довів до одноцільної Німеччини, швидше, ніж побоювали ся, до сильнішої, ніж передчували противники народин такої одноцільності.

Російська Державна Дума й Українці.

(З нагоди десятилітнього істнування Думи).

II. Права Думи.

По новому основному закону з дня 23 квітня 1906 р. царська власть нібито й обмежуєть ся законодавною властю народного представництва, без якого не можна видати жадного закону (ст. 7 і 44), але титул „самодержавний“ лишив ся й далі при цареві. Ся обставина дає підставу реакційним елементам голосити, що „в нас, слава Богу, нема конституції“, а правительство за десять літ істнування Думи багато разів на практиці доказало, що царем можна послуговувати ся яко необмеженим правителем.

Оскільки ходить про управу державою, навіть основний закон не робить жадних сумнівів щодо самодержавности власті царя. Саме на підставі ст. 10 осн. зак. уся повнота власті в управі державою дальше належить ся цареві, — царь призначає та звільнює міністрів і всіх вищих чиновників і вони тільки перед царем відповідальні (ст. 17); цареві належить найвища власть над усею оружною силою держави (ст. 14); судову власть виконують установлені суди іменем царя (ст. 22); цареві належить власть помилювання засуджених за різні злочини, відписування податків і инше.

З обмеженням царської власті в області законодавства також не все добре.

Згідно з словами маніфесту з дня 17 жовтня 1905 р. основний закон (ст. 44) постановляє, що „ніякого закону не можна видати без одобрення Державної Думи й Державної Ради й він не може набрати правосильности без затвердження царя“, отже законодавну власть розділено між три теоретично рівнорядні чинники.

Але рівночасно зроблено застереження, що на випадок перерви в працях Думи, коли надзвичайні обставини того вимагатимуть, на предложенне Ради міністрів царь може сам видавати тимчасові (провізоричні) закони й сим способом рівнорядність згаданих трьох законодавчих чинників нарушено на користь царя та його міністрів.

Хоч важність виданого таким способом закону має гаснути, коли протягом двох місяців по відновленню засідань Державної Думи його не затвердять Дума й Державна Рада (ст. 44), але що скликанне законодавчих інституцій

залежить від царя, а порядок нарад Думи також у великій мірі залежить від правительства, то в Росії появило ся за час істнування Думи багато досі незатверджених нею законів, які, не зважаючи на се, не тратять обовязуючої сили, як напр. закони про земельну реформу й инші.

Далі говорять ся в основнім законі, що в часі перерви в працях Думи не можна видати такого закону, який зміняв би в чім небудь самий основний закон або устрій Державної Думи й Державної Ради, або зміняв би виборчий закон до обох законодавчих інституцій (ст. 45), міжтим правительство без Думи та без Державної Ради видало новий виборчий закон до Думи з дня 3 червня 1907 р.

Сей і инші приклади показують, що в чіих руках є виконуюча власть, власть управляти державою, той є і фактичним законодавцем, навіть при істнуванню народного представництва з законодавчими правами.

Вибираєть ся Державну Думу на 5 літ, але указом царя Думу можна й ранійш розпустити. Тимже указом царь має визначити нові вибори до Думи й час її скликання (ст. 2 і 3 статута Думи). Користаючи з сього права, царь передчасно розпустив першу й другу Думу, бо вони не були вигідні й послушні царському правительству. Аж третя Дума вижила свій повний вік, доживає повного віку й четверта Дума, бо відповідно до нового виборчого закона, виданого по розгоні другої Думи, законодавна власть у ній віддана майже виключно в руки поміщиків і духовенства, а сі верстви населення не можуть не бути послушними для правительства, бо залежать від нього.

На основі ст. 14 статута Думи її членам надають ся спеціальні привилеї: вони можуть користати з повної свободи слова в справах, які підлягають розглядові Думи, особистої свободи можна позбавити члена Думи тільки на основі розпорядку судової власті (ст. 15), а в часі тривання сесії — ще й за дозволом Думи (ст. 16).

В практиці з сього привилею користають головно вигідні для правительства, чорносотенні послы, а опозиційних представників народу виключаєть ся з засідань Думи за гостре слово, сказане проти правительства, поза Думою часто арештує їх поліція, без усякої судової повновласті, а соціалдемократичні послы другої Думи попали аж на каторгу за те, що користали з запоручених їм законом привилеїв та хотіли бути в контакті з своїми виборцями.

До компетенції Думи належать розробленне й обговоренне законів, розгляд і затвердження державного бюджету (росписи государственных приходів і розходів) та нагляд над діяльністю правительства. Се загально, що-ж торкаєть ся окремих справ, на які ростягають ся права Думи, бачимо великі обмеження сих прав. Між иншим Дума не може брати під обради справи про зміну основних законів (ст. 65), — се право застеріг собі царь. З компетенції Думи виключені також справи воєнних судів (ст. 55) і инше.

Важним правом Думи були-б критика й затвердження державного бюджету, але спеціальними правилами для розгляду бюджету з дня 8 марта 1906 р. се право дуже обмежено. Деякі видатки, як напр. на міністерство царського двору з усіма інституціями, що існують при дворі, коли не перевищають сум, вставлених у бюджеті на 1905 р., не підлягають розглядові Думи (ст. 4 правил). Так само видатки на царські канцелярії та надзвичайні потреби, непередбачені бюджетом, підлягають розглядові Думи тільки

в тих сумах, які перевищують суми дотичних рубрик у бюджеті 1905 р. (ст. 5 правил).

Сим способом царь і його найблизше окруженне, що зветься камарилею, забезпечили собі з державної казни раз на все те, що брали з неї перед 1906 р., і ніколи сих видатків, хочби й які вони були непотрібні, народне представництво не може скасувати, не може навіть про них говорити.

І не тільки за себе подбав царь. Усі уряди, які царі натворили, та всі чиновники, яких у тих урядах царі настановили, мають одержувати з казни стільки, скільки їм царі призначили, бо на підставі ст. 8 правил, не можна счеркувати та змінювати в бюджеті таких доходів і видатків, які вставлено в проєкт бюджету на підставі обов'язуючих законів, штатів і царських наказів, виданих на виконання верховної управляючої державної влади.

Колиб же Дума все-таки захотіла зробити якісь зміни в сих видатках, не може цього перевести при розгляді бюджету, а лише звичайною законодавчою дорогою, з додержанням усіх термінів і інших формальностей, установлених для проведення законів у життя (ст. 9 правил).

Коли бюджету не затвердять законодавчі інституції до кінця бюджетного періоду (1 грудня), лишається в силі останній затверджений установленим порядком бюджет, лише з тими змінами, яких вимагає виконання виданих цю затвердженню останнього бюджету законів (ст. 13). Отже правительством може обходити ся без затвердженого народнім представництвом бюджету і його господарка не буде уважати ся протизаконною.

Заходи про видання або зміну законів можуть виходити від міністрів, від Державної Ради або від членів Державної Думи.

Законодавча ініціатива Думи, виключаючи наведені застереження, може торкати ся всіх сторін державного життя. Дума може порушувати питання про скасування або зміну існуючих законів або про видання нових (ст. 32 статута Думи).

Однак посольська законодавча ініціатива утруднена великим числом підписів (30), яких вимагається під кожною законодавчою пропозицією послів, і малі посольські групи не можуть фактично користати з цього права хіба в спілці з спорідненими групами.

Порядок видання законів такий, що коли якийсь закон прийняла більшість голосів у Державній Думі, він іде на розгляд до Державної Ради. Коли й Рада сей закон прийме, тоді він іде на затвердження царя і затверджений царем набирає обов'язуючої сили. Коли ж Державна Рада не одобрить прийнятого Думою закону, його вважається відкинутим і він не може йти до царя на затвердження (ст. 50 і 52 статута Думи).

Крім розгляду законів і бюджету Державна Дума має право вимагати від міністрів пояснень і відомостей з приводу незаконних вчинків, як самих міністрів, так і їх підчинених (ст. 58 статута Думи). Є се право контролі над діяльністю правительства.

Дотичний міністер, не дальше ніж через місяць від дня передачі йому запитання (запросу), або подає Думі пояснення і відомости, або повідомляє Думу про причини, задля яких він не може дати відповіді на запитання (ст. 59). А що міністри по закону (ст. 85 осн. зак.) відвічальні лише перед

царем, і се право контролі над правительством зводиться на ніщо. Були випадки, коли міністри на закиди в Думі про безправства й непорядки, в почуттю повної незалежності від народніх представників, безстыдно заявляли: — так було й так буде.“ При таких стані річей право запитів лише тим корисне, що дає змогу винести на денне світло злочини правительства та його агентів.

Такі права Державної Думи. Тепер лишається сказати кілька слів про Державну Раду.

Державна Рада — се стара найвища адміністративна й судова інституція. Одночасно з заведенням Державної Думи зреформовано Державну Раду на вищу законодавчу палату. Має вона рівне з Державною Думою значіння в законодавстві, але по старому лишили ся при ній деякі справи, що входять в область вищої адміністрації й судівництва. Державній Раді указом 27 квітня 1906 р. приділено деякі справи звиненої Ради міністрів, при Державній Раді функціонує державна канцелярія під управою державного секретаря, яка має також велике значіння серед інших вищих державних інституцій.

До часу надання Державній Раді законодавчих прав, рівних правам Думи, була се інституція, що складала ся виключно з призначених царем вищих вислужених бюрократів — бувших міністрів і інших вищих чиновників. Тепер складається Рада на половину з виборних людей, але ті виборні люди мало чим різнять ся від ставлеників царя, бо вибирають їх великі поміщики, вище духовенство, великі купці, вищі наукові заклади (університети тощо) й губернські земські зібрання. Іноді попадають до Ради від університетів і земств помірковано-поступові люди, але вони є там каплею серед моря генеральських мундурів.

Державну Раду яко другу вищу законодавчу інституцію заведено на те, щоб часом не пройшов який радикальний, корисний для народу закон, який могла б ухвалити Державна Дума, що складається на загаль з демократичніших елементів.

Як уже знаємо, ніякого закону не можна видати без одобрення Державної Ради.

А. Жук.

Румунія.

Румунія має простір 139.693 км², а населення 7,601.661, з чого Румунів 6,700.000, а решта Жиди (1/3 міл.), Німці, Угри, Болгари, Турки, Греки, Українці й ин.

Східну російську межу творить ріка Прут, північно-західну австро-угорську границю творять семигородські Карпати, а південну болгарську творить Дунай. Коли з півночі заходу й півдня Румунія захищена природними межами, високими горами та глибоким Дунаєм, зі сходу Румунія відкрита для російського нападу. Зрештою і Дунай є вигіднішою межею для Болгарів ніж для Румунів, бо болгарський високий беріг панує над низьким болотяним румунським.

Шляхи получения в Румунії дуже слабо розвинені. Сітка румунських залізниць виносить лише 3.400 кілоб., добрих красивих доріг є там 3.075 кілоб., повітових 4.136 кілоб., громадських 7.338 км., а сільських 12.447 км. Коли згадати, що в осені, весною і почасти зимою дороги Румунії перетворюють ся в бездонне багно, можна зрозуміти, що сотки тисяч російських горд матимуть не дуже добрий терен для військових операцій.

Головне багатство Румунії се хліб, переважно пшениця та кукурудза. Крім того Румунія вивозить багато соли та нафти. Так напр. у 1913 р. тут видобуто 1886 міліонів

кілограмів нафти. Вивіз з Румунії відбувається ся головним чином до Австро-Угорщини й Німеччини. Довіз до Румунії походить у більшості також з Австро-Угорщини та Німеччини й досяг у 1912 р. поважної суми 638 мільонів.

Промисл Румунії розвинений досить слабо, але в останніх роках почав сильно розвивати ся.

Головне місто Румунії Букарешт має 350.000 населення і є досить великим цілком модерним містом. За ним ідуть Яси, давня столиця Молдави з 75.000 мешканців. В області, яку Румунія відобрала від Болгарії в 1913 р. і яку Болгари відбили тепер, придунайські міста—твердині Силістрія і Тартукай мають кожне понад 10 тисяч мешканців. Добрич у сійже області має 17.000 мешканців.

Теперішня Румунія складається з двох колишніх самостійних політичних одиниць Молдави й Волощини та відокремленої від них Дунаєм Добруджі.

Новітня політична історія Румунії починається ся властиво від 1856 р., після нещасливої для Росії кримської війни, коли її теперішні союзниці Англія та Франція скасували російський протекторат над сими румунськими землями. Вони лишили ся у васальній залежності від Туреччини. Турецьке правительство скликало народне представництво в обох князівствах в Ясах і Букарешті. Скликані представники мали вибрати собі двох князів. Але Молдава й Волощина вибрали своїм князем тогож самого Олександра Кузу й сим зручним маневром довершили зєднання обох князівств під одним князем. Куза почав панувати під іменем Олександра Івана над румунськими землями. Їх персональна унія дуже скоро перетворила ся в реальну. Молдава й Волощина злилися в князівство Румунії, не зважаючи на протести турецького правительства, яке під примусом держав покровительок примушене було формально признати се князівство 1861 р.

З реформ, переведених румунським правительством під правлінням Кузи, важним являється скасування кріпацтва, переведене зрештою в дуже поміркованих формах, так, що румунське селянство лишило ся в повній залежності від великих земельних власників, бояр. Далі переведено реформу виборчого права до парламенту, заведено цивільний і карний кодекси, реформу судівництва, шкільництва і т. д. Народне заступництво Румунії вибирається ся на основі висоти плати податків і складається з двох палат: з державної ради з 183 членами, вибраними на чотири роки, та з сенату з 120 сенаторами. Князь Куза заснував університети в Букарешті та Ясах, пізніше до них прийшла ще Академія Наук. Середнє шкільництво в Румунії розвинене слабо, ще гірше стоїть народня освіта. Число анальфabetів у Румунії виноситься майже 80 %.

Зреформування політичного життя Румунії не обійшло ся без боротьби та кривавих заворушень, але тут уже дуже скоро виявив ся антидемократичний характер молодій румунській державі. „Велика“ румунська революція обмежила ся майже на самий Букарешт. До її вибуху причинила ся й така незначна сама по собі реформа, як заведення тютюнового монополю. В сій революції виступили проти правительства головні бояри та нечисленна інтелігенція.

В 1866 р. Румуні примусили Кузу уступити, а на його місце вибрали Карла з Гогенцолернів, сина президента міністрів Карла Антона. Румунія стає все більш незалежною від Туреччини. В 1874 р. Румунія дістала самостійну митову тарифу, а рік пізніше заключила торговельну угоду з Австро-Угорщиною. В 1877 р. в часі російсько-турецької війни Румунія зробила ся цілком незалежною, самостійною державою. В сій війні румунське військо урятувало Росіян під Плевною та причинило ся тим самим до їх перемоги над Туреччиною. За се Росія подякувала Румунії тим, що відобрала від неї Бесарабію і дала замість сього родючого краю шматок придунайського болота в Добруджі. Така „вдячність“ Росії зробила Румунію на довгі роки майже до 1914 р. ворогом російської деспотії та примусила Румунію шукати собі союзника в центральних державах.

Від центральних держав дістала Румунія переважно і свою культуру. Румунські залізниці, почта, телеграф, культурне уладження міст, будова шляхів, шкільництво і т. д. німецького походження. Всі виробы промислу Румунія дістала майже виключно з Німеччини й Австро-Угорщини. Переважна частина особливо старшої румунської інтелігенції побирала вищу освіту в Німеччині. Майже всі розважніші старші політики Румунії, що поставили її поруч з іншими новітніми державами Європи — Карп, Стурдза, Майореску, Гогольниць, Розеті й інші, скінчили свої студії в Німеччині.

Але зерна німецької культури не знайшли доброго ґрунту в Румунії. Суспільно-політичні відносини Румунії наскрізь гнилі. Ціла державна власть у Румунії знаходиться в руках нечисленної групи великих земельних власників — бояр і капіталістів. Румунські інтелігенти, служачи то одній, то другій групі румунських потентатів, цілком деморалізували ся сею службою. Румунське міщанство не численне й не впливове. Румунське селянство убоге, до крайньої міри залежне від боярів, фактично майже виключене з політичного життя. Селянство незвичайно темне, анальфabetизм такий страшний, що під сим оглядом перевищує Румунію лише гідна її союзниця — Росія. Голод у Румунії, найродючішій країні в Європі, не є незвичайним явищем.

Промисл у Румунії дуже слабо розвинений і румунський пролетаріят, швидко зростаючи тут в особі своєї представниці соціал-демократії, не має майже жадного впливу на політичні відносини в краю. А до того-ж може ніде, з виїмкою Росії, нема такої разячої різниці між писаним законом і його переведенням у життя, як у Румунії. Там існує напр. свобода зборів і союзів, але вона обмежується на Букарешт і інші більші міста. На селі політичне життя майже неможливе. Тому політичний рух у Румунії дуже легко приймає форми кривавих розрухів. Останній великий страйк румунського селянства прибрав форми кривавої аграрної революції; багато дворів дідичів спалено тоді, багато господарств знищено зовсім, нарешті повстання селян залито потоками крові та придушено, а селянство лишило ся такимже безправним, як і було.

Руководячими партіями в Румунії являються ліберали й консерватисти, які поборюють себе безоглядно всіма можливими й неможливими способами. Зрештою в румунській політиці борються ся не ідейні течії, а особи, що мають на оці передовсім свої особисті цілі. Кождий з румунських політиків претяє ся поближше до державного корита та старається ся можливо скорше напхати власні кишені. Політична кар'єра в Румунії без грошей неможлива. Коли почала ся війна, почвірне порозумінне залило Румунію золотом і закупило все, що було до продажі, від урядника до офіцера, все, що могло впливати так чи інакше на настрої народу, — передовсім пресу, далі політиків, промовців, театри, кіно, збори, маніфестації і т. ин. Ґрунт до роспродажі румунської держави приготовано вже від часу останньої балканської війни, відколи деморалізація румунської держави пішла скорим кроком наперед. Нацькована Росією на Болгарію, що мала проти себе три інші балканські держави, Румунія без жадного стрілу здобула великий шмат Добруджі, стративши при сїм лише 10.000 жовніврів, що вмерли від холери. Остання обставина свідчить між іншим про невисокий рівень гігієни в румунськїм війську, який певно покажеть ся незабаром і в теперішній війні.

Загарбавши Добруджу, Румунія вважала себе покликаною жати там, де не сіяла, та збирати там, де не розсипала. Засадою Румунії зробило ся — йти завжди з сильнішим. Гасла про увільнення семигородських Румунів, що довели до зрадницького нападу Румунії на центральні держави, мусіли бути лише прикрасою румунського хижачства. Заможні семигородські румунські селяне зовсім не бажають собі получения під властю румунських бояр з державою румунського анальфabetизму. Як мало обходить румунських крикунів увільнення їх братів, показує найліпше те, що Румунія пішла проти центральних держав з Росією, яка гнітить

і нищить у Бесарабії понад півтора мільона Румунів. Але не ліпше поводять ся й „вільнолюбні“ Румуни з іншими націями в межах своєї держави. Жиди там не мають жадних горожанських прав. Їх гнітять Румунія не гірше від Росії. Після утворення незалежної Болгарії Румунія почала безоглядний похід проти Болгарів, що мали нещасте жити в її межах. Усі болгарські школи зачинено, газети припинено, стоваришення розв'язано, всі ознаки національного болгарського життя в Румунії знищено. Такій самій долі підлягли й прилучені по балканській війні Болгари в Добруджі. Не мають жадних національно-політичних прав і тих кількадесять тисяч Українців, що опинили ся в Румунії.

Зрештою, як видно з попереднього, й самому румунському народови живеть ся несолодко під пануванням румунських магнатів. До війни Румунії проти центральних держав і їх союзниць широкі маси румунського народу не мають найменшого відношення. В світову війну втягнула Румунію купка магнатів з Йонелем Братіану на чолі. Сей Братіану є типовим румунським державним мужем. Се ще не значить, що він є з діда і прадіда Румун. Дід теперішнього голови міністрів був ще Болгарином і звав ся — Брат Іван. Його батько, один з визначніших основників новітньої Румунії, також говорив ще охоче по болгарськи й був гарячим прихильником союзу Румунії з Болгарією та центральними державами. Але теперішній Братіану, зайнявши місце батька, зрадив його політиці. Популярність батька використав Йонель Братіану з братами Вінтіля та Діну виключно в цілях власного збагачення та карєри. Про „подвиги“ „династії Братіану“ багато писала консервативна преса Румунії, але що інші політики Румунії були не ліпші, і жадні писання не могли пошкодити спритному президентови міністрів. Політика „нейтральності“ супроти центральних держав не перешкодила Братіану нав'язати одночасно також зносини з почвірним порозумінням, з Петербургом через брата петербурзького амбасадора Діаманді та з Парижем і Римом через професора Істрато. Разом з тим він прийняв до свого кабінету прихильника почвірного порозуміння міністра фінансів Костінеску, який всіма способами здержував румунський вивіз до центральних держав і їх зносини з Туреччиною та Болгарією, коли їх ще удержувала з ними Румунія і т. д. Невідомо, як довго провадив би ще Братіану свою подвійну гру, колиб рішучий виступ Росії не примусив його відкрити своє справжнє лице раніше, ніж він того хотів. Вибух війни дав Братіану можливість прийняти до кабінету ще й свого брата Вінтілю. Можливо, що згодом знайдець ся місце в кабінеті міністрів і для Діну Братіану. Як скінчить ся війна для Румунії, тепер ще трудно сказати, але певно, що „династії Братіану“ вийде з неї не з пустими руками. Як багато значить у війні добра організація держави й совісне відношення до своїх обов'язків найменшого урядника, показує порівняння між Росією й Німеччиною, а що під сим оглядом Румунія стоїть безмежно ближче до Росії ніж до Німеччини, ясно для кожного. Війну рідше не саме число війська в противників.

М. Троцький.

За тиждень.

Воєнні події. — Положення в Греції. — З внутрішніх перемін в Австро-Угорщині: 1. Мадярска опозиція; 2. Чи нова реформа середнього шкільництва? — Польська праця та її успіхи. — Настрій в Ірландії. — Децю з діяльності соціал-демократії.

Відповідно до умови з Румунією перейшло в останнім тижні російське південно-західне військо наново до наступу проти фронту між Дорна Ватрою (південно-західна Буковина) й горішнім Прутом. Під Дорна Ватрою зійшли ся разом російські сили з румунськими. Сильні, вічно повторювані наступи Росіян відсунули в Карпатах сили союзників дещо назад, одначе завзята оборона союзних військ дальше їх не пустила. Рівнобіжно з сим ішли наступи Росіян у

напрямі на Львів (бої під Галичем, Бережанами та Зборовом) і на Ковель—Володимир Волинський (бої під Свинюхами). На лінії Дністер—Золота Липа мусіли союзники подати ся на другу оборонну лінію з причини сильного натиску Росіян на схід від Галича й під Горожанкою. Таким способом Росіане зайняли залізничий дворець у Галичі, звідки могли острілювати ціле місто, яке в більшій частині вигоріло. На схід і полудне від Бережан відперли німецькі війська гр. Ботмера всі російські наступи. В сих боях відзначили ся в днях 1, 2 й 3 вересня с. р. Українські Січові Стрільці, окупувши криваву побіду над Росіянами великими жертвами в убитих і ранених. На жаль не згадано про се ні слівцем у звідомленнях генеральних штабів, хоч дуже поспішно згадуєть ся про участь польського легіону в боях. Дальше на північ били ся хоробро в рядах союзників турецькі війська, що зазначено у звідомленнях. Під Золочевом, Зборовом, Свинюхами і т. д. зломали ся всі російські наступи. На фронті від Риги по джерело Стохода було доволі спокійно.

Сьогочасне воєнне положення на семигородським і дунайським фронті розвиваєть ся логічно з тої дійсности, що Румунія стала до боротьби нечаяно, щоб заскочити своїх противників. Та показало ся, що й вона сама не була мабуть саме ізза сеї причини вповні готова до бою. Щоб як найскорше побороти переходи семигородської граничної полосою, виконала вона стратегічний напад, завдяки якому її війська дістали ся на внутрішні краї трансильванських Альп, зайнявши по дорозі всі граничні міста, між ними Кронштадт і Германштадт. Тепер посувають ся тут Румуни тільки незначно вперед, а декуди вже їх і здержано. Подібні відносини настали й на північно-східнім фронті Семигороду, де Румуни задержали ся, бажаючи мабуть заждати вперед на вислід російських наступів у східно-галицьких Карпатах. Зате велику поразку потерпіли Румуни на дунайським фронті, де болгарсько-німецькі сили вмашерували з цілим розмахом у Добруджу та зайняли вже дві кріпости: Тутракан і Сілістрію. Першу з них здобули Болгари по завзятій боротьбі, забравши понад 20 тисяч полонених, 100 гармат, силу скоропалів (машинових крісів) і іншої воєнної добичі. Другу кріпость примушені були Румуни віддати без бою. Із зайняттям сих кріпостей здобули Болгари увесь той терен Добруджі, що належав до них до 1913 р. Болгарсько-німецький похід на Добруджу ставить запору перед брамою впаду Румунів і підвищує свободу ділання інших болгарських сил, що машерують проти Румунії. — Фронт, який мають боронити австро-угорські війська від Румунії, вносить 600 кілометрів. (Російський фронт від Балтійського моря по Дорна Ватру вносить 1450 кілометрів). Теперішній румунський фронт у Семигороді тягнеть ся від Оршови на західнім березі Черни, далі на північ від Петрошенів, попри Германштадт, на північ від Кронштадту, де звертаєть ся на північний захід, аби вздовж західного берега Алти, потому на гірських височинах на схід від горішнього Мароша злучити ся з російськими становищами під Дорна Ватрою.

Нечувано завзяті бої над Соммою не виказували до останніх днів ніякої помітної зміни свого загального образу. Англійсько-французький наступ, що зачав ся знову дня 3 вересня, довів до величезної битви, яка відіграла ся на 30 кілометровім фронті на північ від Сомми між Бономом і рікою. Англійці наступали по обох боках потоку Анкра, особливо на Тієнваль і на північний захід від Позієру, одначе їх відбито. Рівнобіжний французький наступ ішов у напрямі на Комбль-Клері з фронту Женші-Сомма. Тут вдерли ся Французи в зовсім розбите перше німецьке становище. В другім їх наступ здержано. Гійлемон і Ле Форест zostали ся в руках Французів, які посунули ся вперед також під лісом Фуру. На південь від Сомми кляли Французи головний натиск на фронт Барле-Соеккур, одначе по їх початкових успіхах німецькі протинаступи відкинули їх назад в їх західні становища. Тепер Німці боронять ся з успіхом на 20

кілометровим фронті від Барле по південь від села Шілі. В околиці Вердену правобіч Маса виказували відтинки Тюмон—Флері, далі простори в лісі Шалітр, Гірським лісі та при бедрі Сувіль сильний рух. Замітна річ, що деякі французькі часописи приготують своїх читачів на невідчу французької офензиві на заході, зазначаючи, що ще й нині німецька артилерія перевищує французьку. Рівночасно звертають увагу, що в Франції треба приготувати ся на новий зимовий похід.

На італійським фронті значно стихло. Денде тільки відбували ся артилерійські бої. На побережі острілювали Італійці мостове укріплення Тольмайн і височину Карст, на тирольським фронті приходило в поодиноких відтинках до діяльності патруль і артилерія. На північ від долини Травіно мали Австрійці малий локальний успіх.

На балканським фронті старали ся Італійці, які держать ся у Вальоні й кількох малих суєдних місцевостях південної Албанії, переправити ся через Боюзу, одначе се їм не повело ся. Діяльність військ почвирного порозуміння під проводом ген. Сарая попри підбурювання населення до революції проти грецької королівської пари не зазначила ся нічим.

На турецьких фронтах не було ніяких замітніших подій.

Положення в Греції все ще дуже запутане й не можна пізнати, в яким напрямі розвинуть ся далші події. В політичнім життю Греції зайшла одна важна річ, а саме заключення союзу між президентом міністрів Заїмісом і Веніцельосом. З сього виходило-б, що Веніцельос одержав гарантії щодо напрямів політики кабінету. Відложення розв'язання палати послів і нових виборів наступило за згодою Веніцельоса. Про мобілізацію пишуть часописи на різний лад, тому годі що небудь певне про неї сказати. Певне тільки се, що політика Греції є тепер в руках держав порозуміння. Говорять, що Греція виступить тільки проти Болгарії, а сей виступ мав би бути зовсім незалежний від загальної акції держав порозуміння. Часописи держав почвирного порозуміння пишуть, що Греція не має ні поживи ні кредиту, тому вона зовсім залежна від держав порозуміння. Положення в Греції не може змінити ся, хіба що Болгарія й Німці відіпруть ген. Сарая до моря. В останніх днях мало грецьке правительство на жадання держав почвирного порозуміння видалити з Греції багато Австрійців і Німців. У деяких містах відбули ся вірнодинастичні маніфестації на честь короля Константина, за яким стоїть також більшість офіцерського корпусу. Останні телеграми повідомляють, що Заїміс уступив.

В останнім тижні прийшло в угорським соїмі в Будапешті до бурливих подій. Опозиційні провідники закидали правительству, що воно не забезпечило як слід семигородської границі перед румунським нападом і т. ин. Промови були дуже гострі, а президентови міністрів гр. Тисі довший час не хотіла опозиція дозволити прийти до слова, звиваючи його що хвилі, щоб уступив зі свого відповідального становища. В останніх днях був гр. Тиса знов у Відні разом з ресортовими міністрами в справі австрійсько-угорської угоди. Угорське правительсто стоїть на становищі, що в Угорщині нема ніякої політичної кризи. Утворення концентраційного кабінету є тільки бажанням опозиції, а не правительства. Опозиційні групи Андраші, Апоні й Раковского домагають ся участі в управі державою, бо тільки тоді можуть узяти на себе відповідальність за внутрішню й заграничну політику. Гр. Тиса на се в принципі годить ся, одначе на його думку нема тепер передумов для згідного спільного ділання партії праці й опозиційних груп у спільнім кабінеті. Великою перешкодою є також особисті справи, а саме домагання опозиції, щоб місце міністра заграничних справ бар. Буріяна зайняв гр. Андраші.

Недавно видала Шкільна кравба Рада Долішньої Австрії до всіх дирекцій середніх шкіл розпорядок, в яким є між иншим таке місце: „Особливо треба уважати на се, щоб до середніх шкіл не діставали ся менше спосібні і слабше під-

готовані хлопці, зокрема тоді, коли їх родини наслідком своєї освіти, звання й недостачі маєтку не можуть мати потрібного розуміння для вимог школи.“ Не треба й казати, що сей розпорядок наробив у цілій Австрії великого шуму. Часописи зазначають, що воно має на цілі спинити напиль бідної молодіжи до середніх шкіл, хоч є доказано річю, що бідні ученики не уступають у науці багатим, а пильністю й витривалістю їх значно перевищають. Так само ніхто не може сказати, що криється в мозку дитини. Знана річ, що злі ученики стають найбільшими винахідниками й ученими. До того в Австрії середніх шкіл не забагато, а замало. Проти сього розпорядку виступили рішучо різні місцеві шкільні ради, напр. місцева шкільна рада 8-ої віденської округи, яка порушила сю справу й прилюдно. Ся справа представляє і для Українців немалий інтерес.

В останніх часах здобули Поляки на різних полях знову нові успіхи. Полишаючи заходи центральних держав з одної, а Росії з другої сторони коло розв'язки польської справи (з боку Росії висувать ся широка автономія, з боку центральних держав може й дещо більше), спинимо ся коротко на праці Поляків у справі рідного шкільництва. З початком сього шкільного року покрила ся ціла російська Польща й наша Холмщина сіттю польських шкіл,

Крім тисячей народніх

шкіл повстало заходом Поляків

багато гімназій, реальних, торговельних, промислових шкіл різних типів. При нагоді не шкодить зазначити, що німецькі влади надали недавно варшавському університетови й політехніці широку автономію. Варшавська політехніка розвиваєть ся дуже гарно. Про самоуправу міст під австрійською окупацією писало ся в нас у попереднім числі, тому над сею справою не спиняємо ся. Як уміють ходити Поляки коло своїх справ, видно найкраще з того, що на відбутих недавно публичних зборах клубу польської державности у Варшаві, на яких мало бути 5.000 учасників, ухвалено переслати гарячу симпатію Мадярам з приводу виступу Румунії й т. инше. Очевидно, сю вістку розтрубіло кореспонденційне бюро по цілій державі.

Про положення в Ірляндії не можна багато довідати ся. Певне тільки се, що недавнє повстання против Англії глибоко заворушило усім населенням краю. Хоч у Дебліні давнійше не було багато прихильників крайніх ірляндських партій, нині майже ціле місто стало по їх сторони. Причиною сього було жорстоке правління ген. Мексвеля, який розстріляв сотки невинних людей. Майже кожда людина в Дебліні означена в актах тайної поліції яко небезпечна з політичного огляду. Провідників революції почитають у цілій Ірляндії яко національних героїв. Симпатії до революційних партій поширили ся навіть між духовенством, тому всіх ірляндських священників уважають там ворогами англійського правління. З уваги на такі настрої в Ірляндії англійська рекрутация не мала там ніяких успіхів.

В цілій Німеччині улажує тепер управа соціалдемократичної партії збори, на яких обговорюють ся цілі війни й ухвалюють ся резолюції з жаданням негайного заключення мира. Збори відкидають усякі заборчі плани, а жадають мира, який забезпечив би державі: 1. політичну незалежність, 2. територіальну ненарушеність і 3. економічний розвиток. Зате соц. дем. посол Шайдеман і инші заявили ся проти мира за всяку ціну, бо такий мир мусів би довести Німців до жебрачої торби. Шайдеман виступає також против анексійної політики. — Французькі соціалісти відбули недавно зїзд, на яким 1838 голосами проти 1060 заявили ся проти того, щоб скликати тепер зїзд соціалістів усіх держав. Бесідник більшости Ренодль сказав, що спільні наради з німецькими соціалістами можливі аж тоді, як вони скинуть з себе всяку відповідальність за ведення війни й заведуть у Німеччині республіку. Цілою війни по думці французьких соціалістів являєть ся знищення пруського милітаризму, боротьба против німецької переваги в Європі, розв'язка націо-

нального питання, заведення тривалого мира через утворення полюбовних судів. З'їзд заявився проти торговельної війни, бо вона принесла б небезпеку новій збройній розправі. — Союз американських соціалістів виключив польських соціалістів з союзу за те, що вони агітують за польськими леґіонами, одже тим самим піддержують милітаризм, польські соціалісти в Америці видали у відповідь, поклик, в яким кажуть, що боротьба за свободу рідного народу не рахується з ніякою доктриною.

I. H.

Вісти.

Наш земляк, оперовий співак тенор Алчевський виступатиме в найближчій сезоні, як доносять „Биржевыя Відомости“ спершу в Петербурзі, а потім у Москві. Крім цього візьме участь в одному з симфонічних концертів імператорського російського музичного товариства. Алчевський звертає ся до дирекції, щоб для нього включено до репертуару оперу французького композитора Баше „Шемо“, та цього бажання не сповнено через те, що репертуар опери уже давно уложено й затверджено. Літо провів наш артист-співак у купелевім кавказькій місці Кисловодськ, де виступав кілька разів гостинно. Сього року й кисловодська оперова публіка й співаки опинили ся, що до речі згадаємо, в дуже невідповідній ситуації. З уваги на петербурзьку постанову вистави треба було скінчити точно о 10 год. веч., а що через спеку годі було їх починати перед 7^{1/2}, то опери сильно копюровано, антракти-ж скорочувано так, що артисти ледви мали час на переодівання.

Знають ся, як лісі коні. „Ростовская Рѣчь“ надрукувала в 199 ч. статю І. Станського п. з. „В польській справі“, в якій в імені московських поступовців заявляє ся, що Поляки можуть дістати тільки національну автономію в Росії, ніколи окрему державу з Польщі, злучену реальною унією з Росією. „Стоїмо на ґрунті російської державности, — читаємо тут; в її межах ми готові кождому народові дати найширшу національну автономію. Одначе про розчленування Росії, про виокремлення з її складу самостійних політичних одиниць не може бути мови. Се аксіома для поступової Росії. Тільки, признавши сю аксіому зовсім, можуть Поляки порозуміти ся з поступовим російським громадянством. Инакше не знайдуть навіть ґрунту для спільної розмови.“

„Не менше глибокі й дальші ріжницї в поглядах. Поляки не задоволені, що проект кадетів не означає польського характеру краю й рішає питання національних меншостей, а тимчасом Поляки думають, що Польща має се рішати; вільна Польща, сама, говорять, рішить справу без сумніву в дуї толеранції й урівноправнення.“ З таким постановленням справи не годить ся Станський: „Конкретно для Польського Королівства означало б се повне злегковаженне інтересів Українців, Москалів, Білорусинів Литовців і Жидів, що творять поважну меншість на польських землях: „строго польський характер краю“ видавав би сі всі народности на польонізацію. Беручи се під увагу, кадетський проект передбачує деякі гарантії прав національних меншостей у Польщі, ухвалених російським парламентом.“

Згідно з українськими інтересами говорить далі Станський, коли заявляє, що про скасування холмської губернії нема мови. Дуже добре й незвичайно вірно бачить кадетське око поневолення Українців Поляками в галицькій Україні, хоч не бачить того поневолення Українців Москалями на російській Україні, а бодай нічого не зробили кадети, щоб усунути се поневолення. Зовсім так, як польські поступовці бачуть поневолення Українців тільки поза російською боевою лінією. Та хай говорить Станський: „Поляки не задоволені. Домагають ся, щоб їм лишили сю справу до рішення. Як одинокую гарантію того, що рішення буде справедливе, висувають запевнення, що „вільна Польща“ рішить без сумніву сі національні питання в дуї „толеранції й рівноуправнення.“ Зовсім зрозуміло, що поступова Польща не згодить ся на се. Не говорячи про те, що в політиці всякі подібні платонічні запевнення не можуть нікого задоволити, Поляки не мають права рахувати на повне довіре в сії області.

Ще не одержавши автономії, — по господарськи поступали вони з національними меншостями. Вони пам'ятають заборчу політику в Галичині у відношенні до Українців. Досі не замовкли ще відгомони польського антисемітизму. Білорусини й Литовці могли б багато оповісти про польську політику у відношенні до їх національних прав.

„Російська суспільність знає про се. Й тому, домагаючи ся автономії для Польського Королівства, бажає собі рівночасно, щоб малих народностей Польщі не видано на ласку й неласку польського народу. Основні підстави державно-правного устрою Польщі, які забезпечують горожанські й національні права народностей, що її заселяють, можуть установити не Поляки, але загально-російська Державна Дума. Не втручаєть ся через те у внутрішнє життя Польщі, не насилуєть ся окремішности польського народу, а є се тільки природне право й обов'язок держави, котра змагає до забезпечення всім своїм горожанам однакового комплексу прав і обов'язків, не видаючи одної їх часті на жертву іншої.“

Колиб сим деклямаціям відповіли діла на схід від російської боевої лінії, найкраща була б прислуга також для народів, в обороні яких промовляє Станський, отже й українського, також і на захід від російської боевої лінії.

Богородчанський іконостас. Военні кореспонденти віденських, будапештенських, провінціальних австро-угорських і державно-німецьких часописей оповідають таке (беремо за „Pester Lloyd-ом“): В тугеншніх боях на полудне від Станиславова зайшов недавно дуже цікавий епізод. Австро-угорські війська подали ся назад відповідно до приказу перед надходячими Росіянами з малого повітового містечка Богородчани. Відворот відбув ся в найбільшій порядку й Австрійцям удало ся забрати увесь військовий матеріал. Щойно коли австро-угорські вояки опорожнили місто, хтось пригадав, що артистичний скарб великої вартости може впасти в руки ворога: а саме греко-католицька церква в Богородчанах переходує найкращий український іконостас у Галичині. Великий, чудово виконаний іконостас був давнійше славною окрасою старого монастиря Василян у Скиті Манявськїм, що лежить тепер у руїнах.

Богородчанський іконостас походить з XVII в. і його перенесено перед стома літами з Скиту Манявського до Богородчан. Історики штуки уважають образи сього іконостасу найкращими продуктами української церковної штуки. При відомих почуваннях Москалів для всіх творів української культури можна було побоювати ся, що не заховаєть ся іконостас до того часу, коли австрійські війська увійдуть назад до міста, бо Москалі й останнього разу полишили іконостас тільки з причини дуже швидкого відвороту. Грошеву вартість іконостасу подають найменше на чотири до п'ятьсот тисяч корон.

Хоч не було добре відомо, чи нема вже московських стеж у місті, постановлено поспробувати врятувати сей скарб. Вояки, що зголосили ся добровільно, вернули під проводом ордонансофіцера для їзди Бітнера з чотирма великими тягаровими автами до Богородчан. Одначе не застали жадного Москаля, бо Москалі хотіли увійти до міста щойно в ранніх годинах.

Зараз почали вояки розбирати іконостас і запаковувати його — на радісне здивування мешканців, що збуджені з сну почали товпити ся на вулицях. Коли богородчанські горожане побачили несподівано австро-угорські уніформи, з радости не тямали ся й помагали при тяжкій праці розкладання. В одній годині зложили вони іконостас на авта, крім того принесли з своїх домів усе цінне, що ще мали, передовсім металеві предмети яко патріотичний дарунок і кинули їх на тягарові авта.

Тяжко обладвані дорогоцінним ладунком відїхали пізно в ночі чотири тягарові авта з Богородчан. А коли переїхали через міст на Бистриці, зїзди вояки й висадили міст. Незабаром потому зявили ся перші кавказькі козацькі патрулі в Богородчанах.“

Справа перенесення „Прикарпатск-ої Руси“ до Тернополя. На відповідальність „Dziennika Kijowsk-ого“ подаємо отсю вістку, принесену сею часописю: „Як доносить москов-

ська преса, в правительственных кругах ухвалено не допускати до ніяких русифікаційних проб перед остаточним зайняттям і задержанням при Росії східної Галичини та й не втручувати ся до внутрішнього політичного життя сеї країни, так само не обсаджувати адміністраційних урядів місцевими особами з дуже різкими політичними поглядами. З огляду на се признано доцільною річю не дозволити на перенесенне до Тернополя часописи „Прикарпатская Русь“ і канцелярії „Народного Совѣта“ д-ра Дудикевича. Не допущено також задуманої передтим подорожі архієпископа Евлогія на Буковину.“

IV курінь галицько-українського 24 полку піхоти на українські ціли. Четвертий курінь 24 п. п. належить до найкращих українських курінів. Він не лише відзначається хоробрістю, про що свідчать маси відзначень і похвал усіх команд, але пам'ятає також про народній обов'язок. У куріні є всі українські часописи в числі поперх 300, передплату заплачено згори. На кождо часопись складало ся по 2—3 вояків, бо, як говорили деякі, „минули часи, коли то небіщик „Руслан“ і „Прикарпатская“ даром приходили, тепер все подорожило“; гріш є, отже на передплату нас стати. Та й щодо збірок на всякі народні потреби, хто зна, чи сей курінь не стоїть не першим місці. В червні 1915 р. зложено до 900 К для сиріт і вдів по Гуцулах-стрільцях. Сю квоту вислано до редакції „Народного Голосу“ в Чернівцях. Там також надруковано списе жертводавців. У січні 1916 р. зложено поперх 1000 К на всілякі народні ціли: (Рідну школу, дім сиріт ім. Шептицького, національний фонд і ин.). Гроші зложено в редакції „Діла“ у Львові. В однім числі „Свободи“ з лютого с. р. була про се маленька згадка. В маю с. р. на зазив „Українського Педагогічного Товариства“ у Львові зібрали: надпоручник Ф. Запутович між жовнірами 980 К, а поручник М. Юрків між офіцерами 200 К. Обидві сі квоти вислали вище згадані до Педаг. Тов. у Львові. Незайвим буде зазначити, що багато жовнірів давало по 5—10 К, отже доволі багато. Останню збірку переведено протягом одного пополудня. Будь що будь сума поперх 3000 К, як на один курінь, є доволі значною. Ясна річ, що багато треба признати в заслугу свідомим одиницям між підофіцерами й Українцями-офіцерами. Немало зложив курінь також і на урядові збірки, як на Червоний хрест (австрійський і угорський), підводну лодку і т. ин. Побажати-б тільки, щоб і інші українські куріні та полки пішли слідами IV куріня коломийського полку піхоти. В. Б.

У справі відбудови Волині. Російські часописи доносять що губерніяльна управа Волині представила на зборах радних реферат у справі відбудови знищеної війною частини Волині. Земство розпочало приготувану працю. Замовлено партію будівельних приборів за 4½ мільонів рублів. Як виходить з даних, зібраних досі в земстві, треба буде відбудувати звиш 50 тисяч селянських загород, з котрих кожда має бодай хату, стодолу й шопу. Будівельного дерева потреба буде на те за 50 мільонів рублів. На думку земської управи треба буде вирубати в сій цілі 20 тисяч десятин ліса; половину сього можуть дати державні ліси. Початкові видатки земські збори обрахували на 5 мільонів рублів; крім того збори ухвалили звернути ся до міністра рільництва г. Бобринського за окремими засобами помочи для знищених господарств Волині.

З російських вражін. Кореспондент „Нового Времени“ пише: „По декількох тижнях, перебутих у Лондоні й Парижі, Петербург видається чимсь подібним до старого царгородського мосту, чимсь брудним, задумливим, повним порохів і ростра-

сним, за що треба ще платити. В Парижі вражає в порівнянні з Петербургом відсутність ранених на вулицях і в садах. Говорять, що у Французів значно більше вбитих ніж ранених, крім того більше шпиталів за містом. Тоді, коли в нас погід крамницями стоять „хвости“, нема цукру, нема мяса, головка карафолу коштує 3 руб., а на другий день гнилий некуплений товар продається ще дорожше, — в Лондоні й Парижі нема нічого подібного. Тоді, як у нас майже нема засобів комунікації, в них майже кождий може користати таксомоторами.

В Москві така сама недостача засобів поживи, як і в Петербурзі, коли не більша. „Хвости“ на кождій улиці та здається ся ще довші ніж у північній столиці й ще терпеливіші, бо крамарі тут просто знуцають ся над бідним людом. Почувши, що в якійсь крамниці будуть продавати ся засоби поживи, горожане від півночі стають у чергу й чекають до ранку, але тепер знову довідують ся, що сьгодні продажі не буде, а мають прийти иншим разом. І се повторюється ся що дня з усіми засобами поживи: цукром, молоком, яйцями, мясом і т. д. Московські господині в розпуці й не лише вони. Чим далі на південь, тим більше відчувається ся, що засоби поживи зменшаються ся, а дорожня зростає. В Харкові „хвости“ тягнуть ся на сотки сажень. У Полтаві й Новочеркаську нема їх, але тому лише, що й на ринку нема нічого. Хто міг би подумати, що Україна, осередок нашої продукції цукру, дійде до того, що там ділитимуть цукор по півтора фунта кождого місяця на людину!“

Продовженне уповань для послів Державної Думи. „Новое Время“ з 2 серпня доносить: „Питанне про продовженне повновасти для четвертої Державної Думи будуть обговорювати правлячі сфери в звязку з рефератом міністра внутрішніх справ Хвостова в сій справі. З огляду на те, що в парламентарних кругах є течія за позитивним розв'язаннем сього питання, яка находить піддержанне і серед правительства, можна гадати, що се питанне буде розв'язане позитивно“.

Нова організація. В цілі доцільного й систематичного підховування молодих фахових наукових сил заснувала ся: „Організація Наукової Помочи, в склад якої входять усі Українці-професори університету й відпоручники Загальної Української Культурної Ради та Наукового Товариства ім. Шевченка. Перше засіданне сеї Організації відбуло ся д. 1 червня с. р. у Львові, на яким вона уконституувала ся, вибираючи ось таку свою управу: голова: віцепрезидент палати послів Ю. Романчук, заступник голови: посол і проф. універс. др. Ол. Колесса, касієр: доцент університету др. В. Вергановський, секретарь: др. І. Раковський. — Адреса Організації Наукової Помочи: Julian Romanczuk, Vizepräsident des Abgeordnetenhauses, Wien, I. Parlament.

Організація Наукової Помочи просить отсим усіх ПТ. Українців, які займають ся науковими дослідями або бажають посвятити ся спеціальним науковим студіям, аби зволити зараз подати свою теперішню адресу на руки голови Організації: Julian Romanczuk, Vizepräsident des Abgeordnetenhauses, Wien, I. Parlament.

Бібліографія.

Голоскевич. Український правописний словничок. Петербург, 1916, стор. 164, ціна 30 коп.

Про вихід сеї книжечки довідуюмо ся з замітки Михайла Могилянського в „Рѣчи“. Слівничок приймає українську правопись, яку в загальних рисах установив П. Куліш, від котрого й має назву кулішівки. Ся правопись опирається ся головню не тільки на фонетиці, але й на етимології загально-української літературної мови. „Зложений д. Голоскевичем слівничок має на цілі — помагати установленню однаковости загально-української правописи й, треба думати, хоч у деякій частині досягне її.“ Крім слівничка є в книжці „Короткі правила правописи“ (стор. 123—146) та взірці деклінації й конюгації (стор. 147—164.)

Евангелія на неділі і свята в перекладі на українську мову. Накладом часописи „Свободи“. У Львові, 1916. Стор. 94. Ціна 1 К.

Видання евангелій на неділі та свята в перекладі на українську мову окремою книжечкою дуже на часі. З вдячністю повитають це видання не тільки довгі ряди Українців-воjakів, але й Українців-полонених. Дістати можна книжечку також в адміністрації наших видань.

Др. Бруно Гайнеманн — Берлін і др. І. Найманн — Фрогнав. Die feindlichen Grenzgebiete in ihrer Bedeutung für das deutsche Wirtschaftsleben (Ворожі граничні області щодо свого значіння для німецького економічного життя). 13 тисячка. З дев'ятьма картами. Берлін, 1916. Стор. 80. Ціна 1-50 мар.

Перший з авторів обговорив Бельгію та північну й північно-східну Францію, другий „Західно російські граничні області“ та „Міст до орієнту“, себто Сербію, Болгарію й Туреччину. Втягнувши в свої висновки й потрібний для себе матеріал з зайнятих частей російської України, говорить автор також дещо про Українців, що на зайнятій території живуть у холмській губернії, південно-західній половині гордонської та на Волині. Мова й віра відрізняє їх гостро від Москалів і Поляків як окрему націю. Росія не тільки здавила їх рух, але навіть пофалшувала статистику (те саме робили й роблять галицькі Поляки). „З економічного становища було б незвичайно бажаним, якби ще вдалося бодай більші часті України відірвати від Росії. Бо ця область, котра від Карпат, Сяну та Припеті на заході й півночі сягає аж до Дону й ще поза нього, криє у своїй середині не тільки найзначніші склади вугля й залізної руди, — а їх забрати Росії ледви чи буде можливо, — але вона є також шпихліром Росії, що більше, навіть можна сказати: цілої Європи. Коли вдасться посунути межі центральної Європи аж до Дніпра, тоді в пізнійшій війні бодай у далекім часі не зможе ніколи настати в Німеччині й Австрії недостача засобів поживи“.

Prof. Dr. Max Friedrichsen. Die Grenzmarken des europäischen Rußlands, ihre geographische Eigenart und ihre Bedeutung für den Weltkrieg (Окраїни європейської Росії та їх значіння для світової війни). Гамбург, 1915. Стор. 148. Ціна 3 мар. (4-50 К.).

В 1913 р. заснувалося в Берліні заходами проф. Геча, Меркеля, Віденфельда, Зерінга й інших „Німецьке Товариство для студій над Росією“, котре, держучи ся здалека від політики, мало ширити й поглиблювати знання московської веденської держави. В кружку цих людей зродила ся й ідея отсеї книжки, яка дає погляд на країну, що стала тереном війни або можуть ще стати. З одного боку обговорюють ся тут докладно топографічні й морфологічні відносини дотичних земель, з другого погляди політичної і стратегічної географії. По передмові йде короткий і цікавий розділ про зріст російської держави й сучасний його вислід (межі довгі на 69000 km, з того 49000 морські, держава займає 2 третини Європи й одну третину Азії; сама європейська часть, яка виносить 5-міль км², десять разів така велика, як Німеччина). По статі з докладним описом Фінляндії йде також, присвячена надбалтійським провінціям, далі Польщі, Україні, а вкінці кавказьким країнам з горішньою Вірменією.

Як інші статі книжки, так і стаття про „Малорусь або Україну“ (стор. 75—98) розпадаєть ся на такі розділи: а) природа краю (будова й форма поверхні, побережя, пристані, роди землі, підсонне); б) культура країни (ростини й економічні полоси, стан населення, економічні відносини, німецькі селянські оселі, історія німецького поселення); в) політична географія (число, прикмети тіла, мова, історія, новочасний український рух); г) мілітарна географія. В річевий виклад вносить дїзгармонію цитування проф. Ол. Брікнера, кореспондента „Słowa Polsk-oro“ та „Нового Времени“. Становище сих обох часописей до української справи відоме і їх кореспондент не може поважно трактувати української мови й української справи загалом. Говорячи про новочасний політичний рух Українців, згадує автор двома наворотами також за Союз визволення України.

Osteuropäische Zukunft, ч. 16. Зміст: Проф. Т. Панов. Болгарія і українська справа; М. Л. Валентин. Турко-Татари європейської Росії; др. Карло Нетцель. Корині російської злости; др. Густав Гельберт. Фінляндія і почвірне порозумінне; др. Карло Леонгард. Нова література України; проф. С. Томашівський. Церковно-політичний бік української справи; Записки (протиставленне німецької й австро-угорської митової тарифи). Мільонові страсти ворожих торговельних флот Російський фінансовий урядник про Українців).

Osteuropäische Zukunft, ч. 17. Зміст: Др. Фальк Шупп. Гора Афон, російський Гібральтар на балканським півострові; гір. радник проф. Ф. Фрех. Гірниче значінне Туреччини I; др. Т. Арльдт. Головні шляхи комунікації на балканським півострові; Hungaricus. Угорщина й Україна; Адольф Флякс. Коронний край Австро-Угорщини; Записки: Бібліографія (між иншим рецензія на збірку „Die Ukraine“ та на брошуру д-ра Карла Нетцеля „Die Unabhängigkeit der Ukraine als einzige Rettung vor der russischen Gefahr“.

Ukránia, ч. 13—14. Зміст: др. Павло Сальвісберт. Український університет як твердиня культури й миру на Сході (ми недавно подали також сю статю, одначе цензура сконфіскувала її з якихсь причин); Юрій Подградський. Угорсько-українські історичні взаємини; Перегляд української історії (кінець); Шевченко—Варга. Наймишка; Osteuropäische Zukunft (Ucrainica).

Збігці.*

Довгий потяг з збігцями стоїть на стації. Один з тих невеличких східно-галицьких двірців (вокзалів) — зайнятий, спалений, знову відбудований — примітивна, побілена крейдю стаційна будова — п'ять, шість, сім шин — нечислені потяги з вуглем, военними припасами та військовими транспортами.

Українські селяне й Жиди в широких кафтанах протискають ся поміж воjками, що тяжким кроком ходять по пероні з мисками й полевыми пляшками та дістають їду.

Сміх, оклики, команди.

А посеред того стоїть ей потяг: товарів вози; коло відчинених посувних дверей тіснить ся жіноцтво — молоді дівчата в розірваних сорочках, стомлені горем жінки з немовлятами на висохлих грудях. Поламані манатки, колиски, подушки — усе звалено, як попало, на купу в середині воза.

Воjки проходять довкола й, веміхаючи ся, споглядають на молодих дівчат.

„Подивись лишень на сю гарну дівчину там“, каже капраль Гайнц, сміючи ся й киваючи сій дівчині головою. Вона теж смієть ся й махає рукою. Інші дівчата товплять ся до неї.

„Які вони веселі!“ думає капраль. „Дивно властиво; їм ведеть ся цілком уже не так зле“. Й він хоче йти далі.

Малі, брудні, убогі діти висувають ось зза залізних поперечок свої голови:

„Хлїба!... Brot... прошу... bitte... пане!... Хлїба!...“ щораз більше захриплим і жаліснійшим голосом жebraють діти.

В останнім вагоні двоє дівчат штовхають ся, сварючи ся зза першого місця коло дверей, щоб ліпше можна було жартувати.

І тільки старі зігнули ся на однім місці стомлені й мовчазні, — неначеб усе те їх не обходило. Г. Ланя.

* Подасмо сей коротенький малюнок нужди нашого народу в перекладі з 225 ч. „Arbeiter-Zeitung“.

Зміст: Роківини українського оружного чину. — Др. Лев Ганкевич. Поляки й Українці (з приводу брошури д-ра Т. Ст. Грабовського „Ruß-Ukraine a gady rosyjskie“). — В. Винниченко. Хома Прядка. — Князь Бюлов про німецьку політику. — А. Жук. Російська Державна Дума й Українці. II. Права Думи. — М. Троцький. Румунія. — І. Н. За тиждень. — Вісти: Наш земляк, оперовий співак тенор Алчевський. Знають ся, як лисі коні. Богородчанський іконостас. Справа перенесення „Прикарпатської Руса“ до Тернополь. IV куринь 24 полку піхоти на укр. цілі. У справі відбудови Волині. З російських вражін. Продовженне уповноважень для послів Державної Думи. Нова організація. Організація Наукової Помочи. — Бібліографія. — Г. Ланя. Збігці.

Відповідає за редакцію: Микола Троцький.

З друкарні Адольфа Гольцгаузена у Відні.